

Okrugli stol »Četrdeset godina časopisa Sociologija sela: prijedeni put i perspektive«

Novinarski dom, Zagreb, 24. rujna 2003. godine

SAŽETAK Okruglim stolom *Četrdeset godina časopisa »Sociologija sela«: prijedeni put i perspektive* i obljetničkim dvobrojem časopisa 157-158 Uredništvo i izdavač – Institut za društvena istraživanja u Zagrebu obilježili su 40. godina kontinuiranog izlazenja *Sociologije sela*. Skup je održan 24. rujna 2003. godine pod visokim pokroviteljstvom prof. dr. sc. Ante Simonića, potpredsjednika Vlade Republike Hrvatske, te supokroviteljstvom Ministarstva za obrt, malo i srednje poduzetništvo, Ministarstva prosvjete i športa, Ministarstva rada i socijalne skrbi, Ministarstva zaštite okoliša i prostornog uređenja, te Ministarstva znanosti i tehnologije. Ovom pozivnom interdisciplinarnom skupu nazočila su 54 sudionika - urednici, članovi Uredništva i Savjeta časopisa, istaknuti suradnici časopisa, ostali prominentni znanstvenici, istraživači IDIZ-a, predstavnici vlasti i organizacija koje se bave selom i poljoprivredom. U ovom broju objavljujemo integralna autorizirana izlaganja svih sudionika.

Skup je otvorio prof. dr. sc. Nikola Skledar, ravnatelj IDIZ-a. Pozdravnom besjedom sudionicima se obratio pokrovitelj - prof. dr. sc. Ante Simonić, potom Zlatko Uzelac, pomoćnik ministra zaštite okoliša i prostornog uređenja. Nakon toga promoviran je obljetnički dvobroj i održana rasprava o temi okrugloga stola. Uvodne riječi o misiji časopisa izrekli su njegovi glavni i odgovorni urednici redosljedom kojim su dužnost obnašali: Stipe Šušvar, Svetozar Livada, Vlado Puljiz, Maja Štambuk i Antun Petak. Spriječeni su bili Vlado Cvjetićanin i Ruža First-Dilić. U raspravi su sudjelovali: Dušica Seferagić, Zvonimir Baletić, Josip Defilippis, Mirjana Randić i Bosiljka Milinković, a svoje su priloge dostavili Hristo Kartalov, Vladimir Stipetić i Željko Mataga. Moderator je bio A. Petak, aktualni urednik.

Ante Simonić je istakao golemu vrijednost i ulogu časopisa *Sociologija sela*, najstarijega hrvatskoga sociologijskog časopisa i jedne od malobrojnih ruralnosociologijskih periodičnih publikacija u svijetu. Osim znanstvene vrijednosti (znanstveni profil i otvorenost; poticanje istraživanja; sudjelovanje u razvoju matične discipline - ruralne sociologije; citiranost), časopis je ostvario i značajnu društvenu misiju: on promiče interese sela i seljaštva i pruža relevantne podloge nositeljima razvojne, osobito agrarne politike.

Zlatko Uzelac drži sociologijska istraživanja obveznom sastavnicom planiranja prostora ali je status sociologije u prostornom uređenju danas najniži u zadnjih dvadesetak, tridesetak godina. Razlog vidi u institucionalnoj organizaciji financiranja znanosti, a može se ukloniti povezivanjem sociologijskih znanstvenih ustanova i nositelja prostorno-planerskih procesa.

U izlaganju »Krugli stol o prijedenu putu i perspektivama časopisa *Sociologija sela*« **Antun Petak** je objedinio riječ promotora obljetničkog broja i uvod za okrugli stol.

Tema okruglog stola - međuutjecaj znanosti i društva, prema Petaku, imala se obraditi u otvorenoj raspravi meritornih znanstvenika i stručnjaka na primjeru ruralnog

sociologa i časopisa *Sociologija sela*, i to propitivanjem dviju bitnih sastavnica misije časopisa:

- a) kako je on reflektirao probleme sela i poljoprivrede (Hrvatske, druge Jugoslavije i svijeta) i pružao racionalne podloge razvojne politike (i utjecao na razvoj) sela i poljoprivrede?
- b) kako je on, i koliko, sudjelovao u razvitku vlastite matične discipline u Hrvatskoj i drugim federalnim jedinicama bivše Jugoslavije, te u razvitku ruralne sociologije uopće?

Valorizacija uloge časopisa u stvaranju i prijenosu znanja o selu i poljoprivredi, ujedno je trebala pružiti prijedloge za njegov budući profil.

O misiji časopisa u razvoju znanosti i društvenom razvoju svjedoči i obljetnički dvobroj 157-158 (3-4)/2002 »Četrdeset godina *Sociologije sela*«. On sadrži: uvodnik (A. Petak, V. Puljiz i M. Štambuk: Časopis *Sociologija sela*, razvoj sela i poljoprivrede, razvoj ruralne sociologije); 17 izabranih istraživačkih radova stvaralaca časopisa objavljenih u proteklih 40 godina, a koji su imali najveći odjek u znanstvenoj zajednici; obradu uloge časopisa u poticanju bibliografskih istraživanja; dvojezičnu, hrvatsko-englesku bibliografiju svih 1.551 priloga 481 autora u 158 redovitih te jednom međunarodnom broju i jednom supplementu časopisa (82 sveska opsega 13.076 stranica). Odabrani članci čine izvjesne medaše u razvoju sociologije sela i vrlo dobro reprezentiraju teme kojima je časopis poklanjao pažnju, te vremensku dinamiku njihova pojavljivanja. Stvaraocima časopisa smatra se sedam glavnih i odgovornih urednika, te deset suradnika koji su stalnom suradnjom ili radovima iznimne vrsnoće znakovito pridonijeli razini časopisa. To su po kronološkom redu objavljivanja radova: *Rudolf Bičanić, Stipe Šuvar, Vlado Cujetićanin, Svetozar Livada, Vlado Puljiz, Ruža First-Dilić, Maja Štambuk, Antun Petak, Milan Župančić, Ivan Cifrić, Edhem Dilić, Alija Hodžić, Ana Barbić, Josip Defilippis, Vojislav Đurić, Ivan Magdalenić i Dušica Seferagić.*

Obljetnički broj pruža uvid u način na koji Zagrebačka ruralnosociologijska škola prakticira znanost kao poziv i potvrđuje da se bitan dio baštine ruralne sociologije s prostora bivše Jugoslavije nalazi na stranicama *Sociologije sela*. Ponovno objavljivanje odabranih radova, i to bez »redizajniranja« ili »retuširanja« pristupa, sadržaja i interpretacija, kazuje da *časopis*, zahvaljujući svojoj otvorenosti i okupljanju meritornih suradnika, kontinuirano: (a) promiče profesionalnu etiku znanstvenika; (b) ima u težištu svrhu projekta i s nesentimentalnim kritičkim realizmom pristupa stvarnosti angažirajući se za prava, interese i dobrobit seljaštva; (c) pronosi predmetnu i teorijsko-metodologijsku upućenost u obradu reprodukcije života seljaka i seljačke ekonomije; (d) pokazuje svježinu ideja i dalekosežnost praktičnih implikacija znanstvenih spoznaja u pružanju racionalnih osnova agrarnoj i ruralnoj politici.

Stipe Šuvar u prilogu »Otvorenošću časopisa *Sociologija sela* Zagreb je postao važno središte ruralne sociologije« vezuje pojavu časopisa uz napuštanje ortodoksnoga komandnog tipa socijalizma 60-ih godina 20. stoljeća u bivšoj Jugoslaviji, što je omogućilo da se sociologija i u Hrvatskoj institucionalno i istraživački širi i osamostali. Naime, pojava *Sociologije sela* vremenski se podudara s druga dva velika događaja u razvoju sociologije u Hrvatskoj: školske godine 1963./1964. otpočeo je sveučilišni studij sociologije kao struke na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, a Savjet Sveučilišta u Zagrebu donio je odluku o osnutku Instituta za sociološka i društvena istraživanja – današnjega Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu. Šuvar se posebno zadržao na prvoj godini izlaženja časopisa, pokazavši kako je njegova krajnja otvorenost od početka izlaženja te praćenje dostignuća matične i graničnih disciplina u Europi i svijetu, kao i otvorenost federalnim jedinicama bivše Jugoslavije, te povezanost s istraživačkim radom, razlogom što se časopis brzo afir-

mirao u cijeloj tadašnjoj Jugoslaviji, pa i u svijetu, a Zagreb postao važnim ruralno-sociologijskim središtem.

Svetozar Livada drži da je zagrebačka skupina prihvaćena centrom zbog bitne uloge časopisa *Sociologija sela* u razvoju istraživanja i konstituiranju sociologije sela. O Zagrebačkoj se ruralnosociologijskoj školi opravdano govori jer ta grupa od osnutka prakticira sociologiju sela kao primijenjenu i glavnu disciplinu u interdisciplinarnom istraživanju sela i agrara, zbog metodologijskog prinosa i presudne uloge časopisa u uvođenju sociologije sela kao nastavne discipline na fakultete. Livada je zadovoljan što se časopis, unatoč teškoćama, održao, zadržao profil i što je postao referentan za promociju znanstvenika. Na kraju je izdvojio tranzicijske probleme koje sociolozi sela ne istražuju: centralizaciju i volunтарističku upravno-teritorijalnu podjelu, razaranje zatvorenih ciklusa proizvodnje (PIK-ovi), civilnu stranu rata i devastaciju ruralnog prostora, pretvorbu s pauperizacijom radnika-seljaka, siromašenje seljaštva i propadanje sela, razaranje zadrugarstva i drugo.

Vlado Puljiz je u tekstu »Časopis *Sociologija sela*, širenje istraživanja i kontakata« elaborirao tri pitanja. Prvo, krajem 1963. godine u Odjelu za sociologiju sela Agrarnog instituta i u redakciji časopisa vladala je kreativna, intelektualno-poduzetnička klima: skupina entuzijasta pod vodstvom S. Šuvara smatrala je časopis prvorazrednom legitimacijom i časopis joj je omogućio kontakte sa svijetom. Drugo, Puljiz je pokazao da je za razvoj časopisa bio bitan paralelan razvoj ruralnosociologijskih istraživanja u Agrarnom institutu, a poslije u Centru za sociologiju sela, grada i prostora Instituta za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu. S tim se istraživanjima širio i mijenjao sadržajni dijapazon časopisa. Treće, uvjet održanja časopisa jest nova generacija Zagrebačke ruralnosociologijske škole. Izdvojio je tri planirana ali nezavedena projekta: istraživanje tzv. vitalnih individualnih gospodarstava, strukture zemljišnih vlasnika, te socijalnih posljedica izgradnje autoceste Zagreb - Split.

Maja Štambuk (Povodom 40. godišnjice *Sociologije sela*: struka, stvarnost i politika) smatra da je od ciljeva časopisa »Sociologija sela« ostvaren onaj znanstveni: ustrajući na znanstvenom pristupu seoskim problemima i fenomenima te potičući empirijska istraživanja, časopis je postao nezaobilazan izvor za pisanje nenapisane povijesti hrvatskoga sela. Međutim, o njegovu se utjecaju na ruralnu i agrarnu politiku, teško može i govoriti. Prvo, ruralna se politika u Hrvatskoj nije oblikovala. Glavna nadležna tijela za ruralni prostor svode selo na poljoprivredu, pa razvoj sela drže razvojem poljoprivrede. Drugo, na ruralni razvitak indirektno utječu različita intelektualna urbana zanimanja - urbani sociolozi, arhitekti, urbanisti, pravnici, ekonomisti, za koje je seoski razvitak prije svega komplementaran urbanome te koji u selu žele probрати ono najkvalitetnije i preseliti u grad. Kao kontrapunkt, zbog dobrobiti sela založila se za neizostavno poštivanje posebnosti i sela i ruralnog razvitka.

A. Petak (*Sociologija sela*: časopis koji obvezuje i koji duguje) podsjetio je na rezultate časopisa krajem 20. i početkom 21. stoljeća, kada se kriza njegove infrastrukture zaoštrila do krajnjih granica (gubitak vlastitoga istraživačkog oslonca zbog prekida potpore sustavnom istraživanju; rat i prekid kontakata s ostalim državama nastalim raspadom Jugoslavije te teškoće u kontaktima sa svijetom; upitnost logistike časopisa). Unatoč simboličkoj potpori časopisu od znanstvene politike Hrvatske i neprimjerenom modelu financiranja ruralnosociologijskih istraživanja uspjelo se održati renome časopisa, tematski ga proširiti na tranziciju i otočnost te otvoriti istraživanjima prostornoga i sociokulturnog razvoja, produbiti obradu socijalnih aspekata proizvodnje hrane i bioetike, kao i obnove sela i ruralnog prostora, ustaliti odziv suradnika iz inozemstva i povećati međunarodnu komunikativnost. S druge strane, *Sociologiji sela* svi duguju priznanje za njenu potpunu otvorenost onome što je u znanosti vrijedno i produktivno, a istraživači joj duguju sudjelovanje u istraživanjima u struji razvojnih tendencija sociologije sela i sukladnih dobrobiti seljaka, razvitka sela i rurisa.

Zvonimir Baletić u prilogu »Sociologija sela i mogućnost autentične agrarne politike«, tragom činjenice da ruralna organizacija života nalaže zahvaćanje cjeline seoskoga života i multidisciplinarnost, izrazio je zadovoljstvo što u ekonomiju nije ušao s analizom tržišta, kupovine i prodaje, nego sa sustavom reprodukcije života u ruralnoj sredini. Ukazao je na aktualnost knjige Richarda Jonesa iz 1831. s gledišta mogućnosti kapitalističke modernizacije istočnoeuropskih društava. Ta su društva utemeljena na ruralnom tipu života i reprodukcije i teško će uspjeti izgraditi osnovu za alternativnu kapitalističku strukturu i proces koji bi ih integrirao u zapadni tip kapitalizma. Baletić analizira zašto aktualan model nije racionalno i održivo rješenje, pa prijeti da hrvatska poljoprivredna politika završi slomom, a Hrvatska ostane bez poljoprivrede. Kako bi se izbjegle nepopravljive štete, Hrvatska danas treba revitalizirati sociologiju sela koja će pokazati može li se, kako i u kojoj mjeri voditi autentična politika prilagođena vlastitim potrebama i integraciji u Europu.

O trajnoj otvorenosti *Sociologije sela* suradnicima iz agrarne ekonomije, urbane sociologije, demografije, socijalne antropologije i drugih srodnih disciplina, govorilo je više sudionika, a posebice **Dušica Seferagić**, **Josip Defilippis** i **Mirjana Randić**. Oni su ukazali na značaj takve otvorenosti za razvoj časopisa i ruralne sociologije, ali i svojih disciplina. **Bosiljka Milinković** je naglasila poticajnu ulogu *Sociologije sela* u bibliografskim istraživanjima.

Hristo Kartalov izdvaja presudnu ulogu časopisa *Sociologija sela* u poticanju istraživanja i konstituiranju ruralne sociologije na svim prostorima bivše Jugoslavije, a osobito u intelektualnim krugovima Republike Makedonije. **Vladimir Stipetić** (znanstveni direktor Agrarnog instituta u vrijeme pokretanja časopisa *Sociologija sela*) oslikava posebnu atmosferu i entuzijazam skupine osnivača, ističe znanstvene vrijednosti i renome časopisa, te zaključuje da su ruralnosociološki analize, istraživanja i časopis nužne i nezaobilazne pretpostavke racionalnoj i održivoj agrarnoj politici. **Željko Mataga** je prikazao važnu ulogu zagrebačkih ruralnih sociologa i časopisa *Sociologija sela* u konkretnim slučajevima.

Svi su sudionici u svojim istupima potkrijepili i potvrdili prosudbe iz uvodnika obiljetničkog broja. Časopis je pokrenula skupina zagrebačkih mladih sociologa sela i agrarnih ekonomista okupljenih u Odjelu za sociologiju sela Agrarnog instituta, koja je s njim i stvorila Zagrebačku ruralnosociološku školu. S. Šuvar, S. Livada, V. Puljiz, V. Stipetić i A. Petak suglasni su da su jezgru činili Stipe Šuvar (voditelj Odjela za sociologiju sela, pokretač i urednik prva dva broja), Svetozar Livada, Vlado Cvjetičanin, Zvonimir Baletić i Mirko Martić. Nakon tiskanja prvoga broja u listopadu 1963. godine pa do 1967. godine jezgri su se pridružili Vlado Puljiz, Edhem Dilić, Ruža First-Dilić, Milan Županić i Ivan Magdalenić. Taj je nukleus šezdesetih godina 20. stoljeća uspostavio suradnju s najmeritornijim znanstvenicima iz svjetskih ruralnosocioloških središta te okupio sva značajnija imena iz svih znanstvenih središta bivše Jugoslavije. Među potonjima se izdvajaju: Rudolf Bićanić, Vera St. Erlich, Ivan Klauzer, Vladimir Stipetić, Bogdan Stojšavljević i Alica Wertheimer-Baletić iz Zagreba; Cvetko Kostić, Petar Marković, Rada Boreli, Darinka Marković i Vojin Radomirović iz Beograda; Borislav Dimković, Vojislav Durić i Mladen Stojanov iz Novog Sada; Slavoljub Dubić i Joko Sparavalo iz Sarajeva; Matija Golob, Janez Jerovšek i Zdravko Mlinar iz Ljubljane; Ilija Josifovski i Stefan Kostovski iz Skopja; Vidak Vujačić iz Podgorice te Josip Defilippis iz Splita. Inicijalnu jezgru i kasnije sudionike ovoga zahtjevnog projekta krasili su silan entuzijazam, potpuna otvorenost, timski rad, znanstvena etika, »velika glad« za znanjem te vjera u znanost i njezinu primjenu kao temeljne poluge dobrobiti sela. (Sažetak pripremio Antun Petak)

Ključne riječi: časopis *Sociologija sela*, misija i značaj časopisa, proruralna politika, selo, seljaštvo, tranzicija, znanstvena istraživanja.

Prof. dr. sc. Nikola Skledar, ravnatelj
Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska

Uvodna riječ

Poštovani glavni urednici, članovi uredništva, suradnici, drage kolegice, poštovane kolege!

Sve vas najsrdačnije pozdravljam u ime Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu i njegova časopisa *Sociologija sela*, čiju 40. obljetnicu izlaženja danas slavimo. Posebno pozdravljam potpredsjednika Vlade Republike Hrvatske, prof. dr. sc. Antu Simonića, i zahvaljujem mu od srca što je u ime Vlade Republike Hrvatske prihvatio pokroviteljstvo nad obilježavanjem našega jubileja. Zahvaljujem i ministarstvima koja su supokrovitelji obilježavanja ove obljetnice: Ministarstvu za obrt, malo i srednje poduzetništvo, Ministarstvu prosvjete i športa, Ministarstvu zaštite okoliša i prostornoga uređenja te Ministarstvu rada i socijalne skrbi. Zahvaljujem svima vama koji ste se odazvali da ovako svečano, ali i radno, obilježimo 40. obljetnicu izlaženja časopisa *Sociologije sela*, časopisa koji je ne samo prvi hrvatski sociologijski časopis nego i prvi časopis iz ruralne sociologije u ovom dijelu svijeta, tj. u istočnoj Europi, a o čemu ćete nešto više čuti za okruglim stolom kojega će moderirati glavni i odgovorni urednik *Sociologije sela*, kolega Antun Petak.

Prema programu slijedi pozdravna riječ prof. Simonića, a nakon njega će govoriti gospodin Zlatko Uzelac, pomoćnik ministra zaštite okoliša i prostornog uređenja. Molim profesora Simonića da nam se obrati.

Prof. dr. sc. Ante Simonić, potpredsjednik
Vlada Republike Hrvatske, pokrovitelj obilježavanja
40. obljetnice časopisa Sociologija sela

Vrijednost i uloga časopisa *Sociologija sela*: 40 godina izlaženja

Iako temeljnu vrijednost znanstvenih časopisa određuje vrsnoća i odjek objavljenih radova u znanstvenoj zajednici, četrdeset godina neprekidnog izlaženja za služi i znanstvenu i najširu društvenu pozornost. Tome su barem tri razloga.

Prvo, činjenica da je časopis *Sociologija sela* pokrenut 1963. godine, i u svjetskim razmjerima mnogo znači. Znanstvenih časopisa iz ruralne sociologije i srodnih di-

sciplina u svijetu ima samo pet, a i u tom biranom društvu naš je slavjenik među onima s najdužom tradicijom. Naime, »Sociologia ruralis«, renomirani europski ruralnosociološki časopis samo je tri godine stariji od *Sociologije sela*, a američki časopis »Rural Sociology« je najstariji i izlazi 67 godina. Znakovito je da europski Istok nema ruralnosociološki časopis.

Sociologija sela je, također, i najstariji hrvatski sociološki časopis.

Drugo, u znanstvenom se časopisu reprezentativno ogledaju dostignuća znanstvene discipline kojoj pripada, ali on je i svojevrsni prozor. Štoviše, *Sociologija sela* je, baštineći i promičući prinose povijesnih, etnoloških, geografskih, općih socioloških i drugih istraživanja sela i seljaštva u Hrvatskoj, odigrala presudnu ulogu u utemeljenju sociologije sela kao samostalne znanstvene discipline krajem pedesetih i početkom šezdesetih godina prošloga stoljeća, kada su se u selu odvijale vrlo intenzivne promjene. *Sociologija sela* je također omogućila i suradnju srodnih znanosti, uz čiju pomoć pomiče granice vlastite discipline, te otvara nove smjerove razvitka.

Treće, našu baštinu čine nastojanja Ognjeslava Utješenovića u obrani kućne zadruge i zadružnog vlasništva sredinom 19. stoljeća, istraživanja tipova porodice i diobe kućnih zadruga Baltazara Bogišića, te proučavanja društvenog života u hrvatskom selu Antuna Radića krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Istaknuti treba i opsežna ruralnosociološka istraživanja između dva svjetska rata, i to većinom sljedbenika ideja koje je zastupala Hrvatska seljačka stranka, kao što su Rudolf Bičanić, Viktor Horvat, Josip Predavec i Dinko Tomašić, ali i onih poput Slavoljuba Dubića, istraživanja obiteljskih odnosa i položaja žene koja je provela Vera Stein Erlich, te dragocjene analize raslojavanja seljaštva u međuratnom razdoblju vrsnoga politekonomiste Mije Mirkovića.

Posebno ističem doprinos Rudolfa Bičanića, znanstvenika s najznačajnijim i najsvestranijim opusom o hrvatskom seljaštvu, istraživača života hrvatskoga puka u pasivnim krajevima uoči Drugoga svjetskoga rata. Ostavio nam je briljantne analize prezaduženog seljaka koji se gušio u sirotinji, bio nepismen, napušten, ismijavan - ali fascinantno uporan u čuvanju svoga maloga posjeda za svoje potomke.

Seljaštvo je u našoj zemlji predmetom znanstvenoga i svakog drugog, pa i političkog interesa, jer je najbrojnija i osnovna narodna masa. Ono je temelj nacije na koji se, kao na široku bazu nacionalnog pokreta, mlada građanska klasa morala naslanjati - seljaštvo je čuvalo samosvojnost nacionalne materijalne i duhovne kulture.

Ono što mi se čini osobito važnim jest društvena uloga i misija časopisa *Sociologija sela*. Naime, godinom utemeljenja ruralne sociologije uzima se 1908. kada je objavljen izvještaj odbora stručnjaka, imenovanoga od ondašnjega američkoga predsjednika Theodora Roosewelta, kako bi na zahtjev javnosti ponudio rješenja dramatičnog stanja u poljoprivredi, teškog položaja farmera i rančera te malverzacija do kojih je

kapitalizam doveo krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Ruralna je sociologija tražila rješenja praktičnih problema do kojih je dovela industrijalizacija poljoprivrede, kao što su problemi mehanizacije i kemizacije poljoprivrede, prilagođavanje neškolorovane i siromašne mase useljenika iz svih krajeva svijeta tekovinama znanosti i tehnike, te je Kongres SAD 1925. posebnim zakonom (The Purnell Act of Congress) uveo osobito izdašnu potporu »za ona ekonomska i sociologijska istraživanja čiji je cilj razvoj i unapređenje seoskog doma i seoskog života«.

Iako je naš slavljениk znanstveni časopis, on je okrenut i čitateljima u selu, te nositeljima javne politike - a svakome zainteresiranom omogućuje da stekne uvid u temeljne socijalne procese i promjene u selu i poljoprivredi, kao što pruža i racionalne (znanstvene i stručne) osnove razvojnoj, poglavito agrarnoj politici. Tumačeći procese u selu, časopis je i osvješćivao javnost o posljedicama promjena koje su slijedile. U tom su pogledu osobito znakovita njegova dva zadnja broja - o tranziciji hrvatskoga sela, te poseban tematski broj o tome kako narod živi na hrvatskim otocima.

Naime, hrvatsko društvo, a time i hrvatsko selo i seljaštvo, u šezdeset godina proživjelo je dvije drastične i dramatične promjene. Prvo se pola stoljeća pokušavalo prilagoditi revolucionarnim promjenama prijelaza iz nerazvijenog kapitalizma u razvijeni socijalizam, a zatim se tijekom zadnjeg desetljeća 20. stoljeća i danas naše društvo u procesu postsocijalističke tranzicije razvija od tegobnog socijalizma u grubu kapitalizam, pri čemu je Domovinski rat bio izuzetno važna odrednica.

Aktualna situacija u hrvatskom selu i poljoprivredi umjesto sektorske agrarne politike zahtijeva promišljenu i dugoročnu, poticajnu razvojnu ruralnu politiku. Čak tri četvrtine ruralnog prostora - a taj prostor čini 93 posto kopnene površine Republike Hrvatske i u njemu obitava gotovo polovica stanovništva - zahvaćene su depopulacijom. Poljoprivrednici, prema popisu stanovništva iz 2001., čine svega 5-6 posto ukupnog stanovništva. Ta je činjenica, poglavito vodeći računa o geografskom položaju i obliku zemlje te njezinim resursima - među njima su ljudi, zemlja i voda od osobitog značenja, razvojno i strategijski krajnje zabrinjavajuća i upozoravajuća. Razmjeri demografskih poremećaja u ruralnom su prostoru toliki da više nije moguća obnova isključivo vlastitim snagama. Jednako tako, sitan i isparceliran posjed prosječne veličine 2,8 ha ne dopušta racionalno i ekonomično korištenje proizvodnih čimbenika, a posebice radne snage. Uvjet građenju poželjne budućnosti jest koncentracija zemljišta i proizvodnje. Poseban su problem staračka domaćinstva. Spomenuti problemi uzrokuju vrlo negativne posljedice: pad proizvodnje, te zapuštanje i napuštanje obradivih površina. Oko 200.000 ha obradivih površina se ne obrađuje. Iako bi Hrvatska dobroorganiziranom proizvodnjom hrane mogla prehraniti najmanje 20 milijuna stanovnika, mi smo primjerice - zbog nekompetitivne i nedovoljno zaštićene domaće proizvodnje - tijekom 2002. godine uvezli hrane u vrijednosti 1,3 milijarde dolara, a pokrivenost uvoza izvozom iznosila je tek 60 posto. Kompetitivnost naših konkurenata pritom izravno ovisi o vrlo ambicioznim sustavima potpore. Samo članice OECD-a godišnje

za subvencije poljoprivredi izdvajaju 235 milijardi dolara. Osim toga izloženi smo opasnosti od GMO, iza čega stoji ekonomski interes multinacionalki, ali srećom imamo mnoge preduvjete da budemo proizvođači biološki visokovrijedne hrane. Pred nama su i novi izazovi za našu poljoprivredu, selo i seljake što ih donose zahtjevi WTO-a i Europske unije.

Neprijeporno, tranzicija može omogućiti modernizaciju hrvatskog sela i njegovu lakšu integraciju u globalno društvo. No uvjet je prihvatiti policentričan i disperzivan koncept razvoja. Rezultati istraživanja objavljeni u vašem časopisu potvrđuju da se suvremenoga hrvatskog sela oblikovana je tijekom 50-ak godina i sukladna je socijalnoj strukturi sela razvijenih zemalja, koje su za to trebale mnogo više vremena. U generaciji naših djedova bilo je 80 posto poljoprivrednika, a danas u socijalnoj strukturi hrvatskoga sela (istraživanje je provedeno 1996.) većinu čine nepoljoprivrednici. Francuska je za takvu promjenu trebala stoljeće i pol.

Očito je hrvatsko selo doživjelo demografski slom. Selo i poljoprivredu napustio je gotovo sav prirodni priraštaj, a poremećena spolna i dobna struktura izazvale su senilizaciju i maskulinizaciju poljoprivrede. Utrnula su i gase se brojna domaćinstva, a sve je više staračkih i širi se »socijalni ugar«. Ruralni sociolozi i agrarni ekonomisti ustanovili su da je obnova i revitalizacija sela uvjet obnovi Hrvatske. To nalaže kreiranje dugoročne realne i racionalne ruralne i agrarne politike, kojima će se dokinuti marginalizacija ruralnih područja i devalorizacija njegovih prirodnih resursa, a poticajnim mjerama omogućiti obnova obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava i njihovo osposobljavanje za konkurentnu poljoprivrednu i stočarsku proizvodnju, odnosno osigurati proizvodnju hrane.

Osobit je problem težak materijalni položaj i socijalna nesigurnost seljaka, nizak ugled profesije poljoprivrednik te nepovoljan društveni i politički položaj seljaštva.

Poštovani, okupili smo se na »fešti« našega najstarijega sociologijskog časopisa i jednoga od rijetkih specijaliziranih ruralnosociologijskih časopisa u svijetu. Činjenica da on već četiri desetljeća promiče interes sela i seljaštva, da je citiranost radova visoka, te činjenica da se među 481 autorom, čiji su prilozi objavljeni u 158 brojeva ovoga časopisa, nalazi 61 prominentan inozemni znanstvenik, upućuje na golemu vrijednost časopisa. Ti podaci obvezuju političku javnost i znanstvenu politiku da osiguraju poticajne uvjete za izlaženje časopisa, a državna tijela, ponajprije ministarstva i institucije koje se bave razvitkom sela i poljoprivrede, da u ruralnim i drugim sociolozima i ostalim društvenim istraživačima sela prepoznaju korisne i vrijedne suradnike. Naime, sociologija sela je, uz ekonomiku poljoprivrede, danas najznačajnija disciplina među društvenim znanostima koje istražuju selo kao vrstu društvene zajednice, seljaštvo kao žitelje tih naselja i društvenu grupu, te poljoprivredu kao najvažniju granu primarne ljudske proizvodnje.

Koristim priliku još jednom vam čestitati četrdesetu obljetnicu uspješna rada, i zahvaliti vam na golemom doprinosu općem dobru. Želim vam još puno, puno uspjeha i redovitog izlaženja, a cijelom uredništvu *Sociologije sela* i svim dosadašnjim urednicima, te nadasve kolegi Antunu Petaku, glavnom i odgovornom uredniku časopisa, i profesoru Nikoli Skledaru, ravnatelju Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu, puno hvala, te čestitke i pohvale za organizaciju ovoga skupa.

Zlatko Uzelac, pomoćnik ministra
Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja Republike Hrvatske,
Zagreb, Hrvatska

Sociologijska istraživanja - obvezna sastavnica planiranja prostora

Zahvaljujem se što ste me pozvali na okrugli stol. Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja jedno je od onih ministarstava koja podržavaju ne samo časopis *Sociologija sela* nego i razvitak naše kako ruralne tako i urbane sociologije, i svih onih grana sociologije koje ovu našu znanost svrstavaju na visoku razinu po dosezima ali, nažalost, ne i po statusu, po ulozi koju bi sociologija spoznajama trebala imati u odlučivanju o onim procesima koje je i prof. Simonić naznačio kao izrazito negativne. Te procese mi u našem izvješću o stanju u prostoru, kojega uskoro upućujemo u saborsku proceduru, vrlo dramatično ocrtavamo. Doista je teško reći jesu li ti procesi samo dramatični, možda su oni povijesno dramatični. U toj situaciji činjenica jest da je status sociologije u prostornom planiranju, prostornom uređenju općenito, danas najniži u zadnjih dvadesetak, tridesetak godina, te da se ona ne respektira i za njezinim se prinosom ne osjeća potreba.

U izradi jednoga jedinoga županijskoga prostornog plana bila je naručena sociologijska studija, ali su i rezultati te studije odmah bili i cenzurirani, i to izrazito. Kad govorimo o regionalnom razvitku, naši programi regionalnog razvoja i prostorni planovi regija, dakle planovi županija koje smo dovršili i koje imamo, apsolutno nemaju temu, način raspoznavanja teme kroz sociologijske studije, produbljeno znanstveno istraživanje. To isto možemo reći i za sva druga područja, ne samo za procese u ruralnim nego i svim drugim dijelovima prostora koje sociologija pokriva. Dakle, naše spoznaje o procesima u prostoru - a to je ono što nas zanima - vrlo su površne, one su statističke, često nisu obrađene ni do mjere da bismo mogli znati površinu, a kamoli dubinu tih procesa.

Koji su razlozi tome? Čini mi se da u općoj organizaciji znanosti u Hrvatskoj nešto ne štima. Nije dobro što se svemu pristupa kao da se radi o fundamentalnim istraživanjima. Nije dobro što proračuni Ministarstva znanosti i tehnologije i drugih nekih ministarstava stoje kao »kapa« nad nekom cjelokupnom znanosti, a to je u nas, nažalost, slučaj. Mislim da moramo otvoriti procese koji izravno upućuju na mogućnost povezivanja znanstvenih rezultata s prostorno-planerskim procesima, što mene zanima, a koji će bez sumnje potpuno promijeniti odnos ne samo prema znanosti i njezinim rezultatima nego i pridonijeti tome da se spoznaja, produbljena spoznaja o procesima, u ovom slučaju o procesima u prostoru a time i o selu, doista upotrijebi za radikalne promjene u državnoj politici prema prostoru u cjelini, prema regijama, prema uravnoteženom razvitku tih regija, a osobito prema razvitku sela, jer su danas sela izložena izumiranju. Uglavnom su sva naša sela u statusu, demografski gledano, izumiranja. Što učiniti sa selima u budućnosti? Kako ih preokrenuti, kako te procese preokrenuti, kako ih prilagoditi suvremenosti, kako ih prilagoditi činjenici da ulazimo u Europsku uniju, i kako uopće osposobiti državnu upravu da prihvati one vrste regionalnog razvitka, i osobito razvitka sela, koje će biti primjerene i europskoj politici ali koje će biti primjerene i našoj dramatičnoj situaciji?

Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog planiranja nastojat će i dalje potpomoći ne samo časopis »Sociologija sela« nego *tražimo i tražit ćemo da se sociologijska istraživanja, kako ruralna tako i urbana, promoviraju na razinu općeg standarda, da obvezemo sve na određenoj razini planiranja prostora* nekim drugim aktima. Ne možemo to zakonom koji nam, nažalost, stoji u Hrvatskome saboru evo već godinu dana na dnevnom redu. Nadamo se da ćemo to nekim podzakonskim aktima uspjeti, zapravo uzeti kao opći standard. Nadamo se da ćemo uspjeti razviti istraživanja i iz ostalih posebnih sociologija. Nažalost, jedan od naših projekata već dugo »držimo u ladici«, jer naša zemlja u ovom momentu nema 500.000 kn da ga plati. Riječ je o istraživanjima romske populacije, koja su najnužnija za njihovo stanovanje. Nadam se, i uvjeren sam, da će prof. Simonić u tome učiniti sve, jer je - koliko znam - sve pripremljeno, i da ćemo na taj način pokazati da bez pravoga sociologijskog istraživanja naseljavanja ne možemo napraviti ozbiljne organizirane korake dalje. Uvjeren sam da takvih projekata možemo imati još puno, te da će naša suradnja s našim institutima i sociolozima, vjerujem, biti intenzivirana u skoroj budućnosti.

Hvala vam lijepa!

*Antun Petak, glavni i odgovorni urednik
časopisa »Sociologija sela«
Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska*

Okrugli stol o prijašnjem putu i perspektivama časopisa *Sociologija sela*: hic et nunc

Ponajprije, velika Vam hvala profesore Simoniću i gospodine Uzelac u ime svih suradnika, stvaralaca i izdavača časopisa *Sociologija sela*, na priznanju izrečeno-me biranim riječima za naš dosadašnji prinos, te na poticajima i ohrabrenju za nove napore.

1. Uvodna pripomena

Uredništvo časopisa *Sociologija sela* i njegov izdavač – Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, obilježavaju 40. obljetnicu kontinuiranog izlaženja *Sociologije sela* današnjom promocijom obljetničkog dvobroja i ovim okruglim stolom **»Četrdeset godina časopisa Sociologija sela: prijašnji put i perspektive«**. Oba su ova događaja usko povezana, jer promocija obljetničkog broja čini svojevrsan uvod u okrugli stol.

Okrugli je stol po sastavu sudionika pozivan i interdisciplinaran, a na njega smo pozvali sve glavne i odgovorne urednike, sadašnje članove Uredništva i Savjeta časopisa *Sociologija sela*, te istaknute suradnike i ostale prominentne znanstvenike, urednike srodnih časopisa - »Revije za sociologiju«, »Društvenih istraživanja«, »Socijalne ekologije«, »Revije za socijalnu politiku«, »Političke misli« i drugih, istraživače IDIZ-a, predsjednike Hrvatskog sociološkog i Hrvatskog agroekonomskog društva, pročelnika Odsjeka za sociologiju Filozofskog fakulteta i predstojnika Zavoda za ekonomiku poljoprivrede i agrarnu sociologiju Agronomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, predstavnike Hrvatskoga sabora, Vlade Republike Hrvatske, Ministarstva znanosti i tehnologije, Ministarstva prosvjete i športa, Ministarstva za obrt, malo i srednje poduzetništvo, Ministarstva rada i socijalne skrbi, Ministarstva zaštite okoliša i prostornog uređenja, Ministarstva poljoprivrede i šumarstva, Ministarstva turizma, kao i drugih organizacija koje se bave pitanjima sela, seljaštvom i poljoprivredom (Hrvatski savez zadruga, Hrvatski poljoprivredni zadružni savez itd.), te novinare.

Hvala vam svima koji ste se odazvali pozivu – uvažanim gostima - dužnosnicima, prominentnim znanstvenicima, glavnim urednicima, članovima Savjeta i Uredništva časopisa, te ostalim istraživačima i novinarima.

Dužan sam ispričati dva prethodna glavna i odgovorna urednika - Vladu Cvjetićanina i Ružu First-Dilić, koji zbog zdravstvenih razloga ne mogu sudjelovati u ovom događanju. Jednako tako zdravstveni su razlozi prepriječili dolazak četiriju

članova Savjeta časopisa, od kojih izdvajam dva akademika - Alicu Wertheimer Baletić i Josipa Županova. Više drugih pozvanih sudionika spriječili su neodložni poslovi, ili istodobno održavanje našega okrugloga stola i drugih znanstvenih događaja, ili pak zdravstveni razlozi. To se odnosi i na neke prominentne članove Uredništva časopisa, primjerice na profesora Ivana Cifrića (istodobno i urednika časopisa »Socijalna ekologija«) koji je na jednom znanstvenom skupu na Cresu, ali i na naše suradnike iz nekih drugih disciplina, posebice iz socijalne geografije i iz agrarne ekonomije koji sudjeluju ili na skupu u Zadru, ili na skupu u Poreču. Svi su se oni ispričali. Isprike smo primili i od ministara: ministra prosvjete i športa, dr. sc. Vladimira Strugara, ministra rada i socijalne skrbi, Davorka Vidovića, ministra zaštite okoliša i prostornoga planiranja, prof. dr. sc. Ivana Banca, ministra za obrt, malo i srednje poduzetništvo, gospodina Željka Peceka, koji se zbog neodložnih obveza, nažalost, nisu mogli odazvati, a željeli su biti s nama.

Jednako tako ispričali su se i naše kolege iz Makedonije, Slovenije, Njemačke, Portugala... Uredništvo, nažalost, nema sredstava da bi podmirilo njihove putne troškove, a nisu mogli doputovati niti na račun svojih institucija. No, primili smo više čestitki iz svijeta i zemlje. Pročitat ću jednu od najkraćih, i to onu od Agronomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, ustanove iz koje časopis ima više suradnika, posebice iz područja agrarne ekonomije.

Dekanica Agronomskog fakulteta u Zagrebu, prof. dr. sc. Jasmina Havranek, 23. rujna 2004. godine kaže:

»Poštovano Uredništvo,

osobito mi je zadovoljstvo da Vam u ime djelatnika Agronomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu čestitam 40. obljetnicu izlaženja časopisa 'Sociologija sela'. Kao znanstvenici i stručnjaci, ali i suradnici časopisa, veselimo se Vašem uspjehu i želimo da časopis i dalje uspješno promovira i pridonosi afirmaciji znanstvene i stručne produkcije razvojnih pitanja hrvatskog sela i poljoprivrede.«

2. Obljetnički broj, ruralnosociologijska produkcija i baština

Dopustite mi nekoliko pojašnjenja o nastanku i profilu svečanoga dvobroja *Sociologije sela* koji je pred Vama.

Dvobrojem 157-158, ili 82. sveskom, časopis je polučio, poslužimo li se kvantitativnim pokazateljima, impresivan rezultat: s njim zajedno dosad je objavljen 1.551 prilog 481 autora, odnosno sveukupno 13.076 stranica teksta. Čitava biblioteka!

Odlučujući o načinu obilježavanja 40. obljetnice časopisa, Uredništvo je prihvatilo moj prijedlog da četiri desetljeća kontinuiranog izlaženja obilježimo objavljivanjem obljetničkog broja koji će uvodnikom, izborom i pretiskom onih istraživačkih radova objavljenih u *Sociologiji sela* tijekom protekla četiri desetljeća koji

su (prema prosudbi izbornika) imali najveći odjek u znanstvenoj zajednici, te bibliografijom svih objavljenih priloga u časopisu, posvjedočiti mjesto i ulogu »Sociologije sela« u razvoju znanosti i u društvenom razvoju.

Maja Štambuk i Vlado Puljiz, dva prethodna glavna i odgovorna urednika časopisa, i moja malenkost, sadašnji glavni i odgovorni urednik, u ulozi izbornika radova, mišljenja smo (a to je stajalište prihvatilo i Uredništvo časopisa) da je časopis odigrao vrlo značajnu ulogu u svakom pogledu, a ponajprije njegovanjem i poštivanjem svojega znanstvenog profila, otvorenosti i poticanjem znanstvene komunikacije, presudnom ulogom u konstituiranju sociologije sela kao nastavne i istraživačke discipline u svim državama nastalima raspadom bivše Jugoslavije, poticanjem istraživanja i sudjelovanjem u razvoju vlastite matične discipline – ruralne sociologije uopće, ali i otvorenosti za probleme sela i seljaštva te upućenošću na njih. Zato smo odlučili da kriterij odabira članaka bude jačina njihova odjeka u znanstvenoj zajednici, po kojoj se rad može smatrati stanovitim medašem, odnosno svjedočanstvom o misiji časopisa. Drugo, Puljiz, Štambuk i ja odlučili smo da to budu prilozi stvaralaca časopisa *Sociologija sela*, pri čemu stvaraocima časopisa držimo: sedam glavnih i odgovornih urednika, te deset autora koji su kontinuiranom suradnjom znakovito pridonijeli razini časopisa, ili su u časopisu objavili znanstvene radove rijetke odnosno iznimne vrsnoće. Dakle, bili smo mišljenja da ćemo na taj način u ovom vremenu brojnih, gotovo tektonskih promjena, osobito radikalne mijene označene pojmom »tranzicija« i njezinim posljedicama, dati bilancu dosadašnjeg izlaženja časopisa i njegov prinos učiniti razvidnim.

I tako smo se odlučili na 17 autora, čija su imena otisnuta na naslovnici i poledini korica obljetničkog dvobroja. To su: *Rudolf Bičanić, Stipe Šuvar, Vlado Cvjetičanin, Svetozar Livada, Vlado Puljiz, Ruža First-Dilić, Maja Štambuk, Antun Petak, Milan Župančić, Ivan Cifrić, Edhem Dilić, Alija Hodžić, Ana Barbić, Josip Defilippis, Vojislav Đurić, Ivan Magdalenić i Dušica Seferagić*. Na naslovnici su autori poredani, osim glavnih i odgovornih urednika za koje vrijedi kronologijski redoslijed, uistinu nasumce - ni po abecedi ni po vremenu pojavljivanja u časopisu, ali je znakovito da odabrani članci sežu od broja 2. objavljenoga krajem 1963. godine - to je prilog preminuloga profesora Rudolfa Bičanića o agrarnoj prenapučenosti, pa sve do rada Ivana Magdalenića o stavovima hrvatskoga seljaštva spram ostvarenja najviših ustavnih vrednota, a posebice socijalne pravde, u broju 143. za 1999. godinu. Budući da je glavni kriterij izbora radova bio najjači odjek u referentnom dijelu znanstvene zajednice, zbog kašnjenja časopisa nismo uzeli u obzir zadnja tri godišta (2000., 2001. i 2002.), a odabrani radovi poredani su u svečanom dvobroju slijedom objavljivanja u časopisu.

U dvobroj smo uvrstili i radove dvoje vrlo vrijednih, vrlo značajnih suradnika izvan Hrvatske, *Ane Barbić* iz Ljubljane, te pokojnog *Vojislava Đurića* iz Novoga Sada. Njih dvoje je u razdoblju dok je »Sociologija sela« bila jugoslavenski časopis, između vrlo brojnih suradnika iz federalnih jedinica bivše (druge) Jugoslavije, prilozima, otvaranjem tema, novim pristupima i poticajima pružilo izniman prinos. Podrijetlo i institucionalnu pripadnost autora primjereno smo označili: poštu-

jući federalni ustroj bivše Jugoslavije, uz ime svakoga autora do 1990. godine naveli smo i republiku u kojoj je imao stalno prebivalište i ime federacije, a od 1991. samo naziv samostalne države.

Zašto nije uvršten rad nekoga od 61 renomiranoga svjetskog autora (ne ubrajajući među njih one pisce iz federalnih jedinica bivše Jugoslavije koji su u časopisu surađivali do kraja 1990. godine) čije je tekstove časopis objavio? Iz dva razloga. Prvo, prilozi tih autora istodobno su, ili prije pojave u našem časopisu, tiskani na tzv. svjetskim jezicima, pa je njihov impakt vrlo upitno pripisati objavljivanju u *Sociologiji sela* (premda su prevedeni zbog kakvoće i očekivanog odjeka među govornicima hrvatskoga i srpskoga jezika). Drugo, te tekstove nismo uzeli u obzir jer smo željeli prikazati bilancu razvitka sociologije sela u ovome dijelu svijeta.

Međutim, značajno je da su svi odabrani radovi u osnovi proizašli iz istraživanja u hrvatskom, ali i u ondašnjem jugoslavenskom selu ili u selima država nastalih raspadom Jugoslavije (bez obzira što su pojmovi »hrvatsko selo«, »jugoslavensko selo«, »slovensko selo«, »srbijsko selo« i drugi predmetno i metodologijski upitni konstrukti). S druge strane, odabrani prilozi razmjerno vrlo dobro reprezentiraju tematsku strukturu odnosno probleme kojima je časopis poklanjao pozornost, kao i vremensku dinamiku njihova pojavljivanja.

Kriterij odabira nije bila puka formalna pripadnost pojedinaca časopisu, u smislu obnašanja zadaće urednika ili u kontinuiranoj suradnji prepoznata odanost časopisu. Prvenstvena je bila prosudba jesu li tekstovi u znanstvenoj zajednici, te u kreatora politike i u društvu uopće, imali velik impakt odnosno utjecaj. Zato su štiva koja smo uvrstili u ovaj dvobroj ključan dio baštine ruralne sociologije u nas, odnosno dvobroj svjedoči da se bitan, iznimno vrijedan i nezaobilazan dio baštine naše ruralne sociologije nalazi na stranicama našega časopisa – *Sociologije sela*. Njihovim ponovnim objavljivanjem - i to bez »redizajniranja« ili »retuširanja« pristupa, sadržaja, interpretacija u pripremi za tisak (žalosno generaliziranih tehnika manipulacije prošlošću u svim postsocijalističkim zemljama), svekolikoj javnosti omogućujemo transparentan uvid da je *časopis*, zahvaljujući svojoj otvorenosti i okupljanjem meritornih suradnika, kontinuirano: (a) poštivao i promicao visoke standarde profesionalne etike znanstvenika; (b) imao težište na svrsi projekta, tj. bio dosljedno inkoruptivan i stranački nepristran, motreći s nesentimentalnim kritičkim realizmom stvari kakve jesu te zdušno, predano i ustrajno angažiran za prava, interese i dobrobit marginaliziranog seljaštva, kako bi živjelo čovjeka dostojnim životom (to je osobito razvidno u etički neupitnom znanstvenom prevođenju političkih u predmetna pitanja); (c) pronosio predmetnu i teorijsko-metodologijsku upućenost te suvremenost načina obrade uvjeta, stila i reprodukcije života seljaka, seljačke obitelji, seljaštva, seljačke i ruralne zajednice i ekonomije; (d) pokazivao svježinu ideja i dalekovidnost, dalekosežnost znanstvenih spoznaja i praktičnih implikacija s istančanom i izraženom odgovornošću u pružanju racionalnih osnova, u biti evolutivne koncepcije strukturne agrarne i ruralne politike. Svakom znanstveniku, stručnjaku, kreatoru javne politike i građani tako omogućujemo uvid u način kako je zagrebačka ruralnosociologijska škola prakticirala i prakticira znanost kao poziv.

Iscrpan pregled te baštine nalazi se u Bibliografiji tekstova objavljenih u časopisu *Sociologija sela* koja je, zbog međunarodne komunikativnosti, publicirana dvojezično, na hrvatskom i engleskom jeziku, tako da se sada svatko može osvjedočiti ne samo tko je u časopisu pisao nego i o čemu je pisao, koje je rubrike časopis imao, kako su se problemi pojavljivali i slično.

Časopis je pokrenula skupina zagrebačkih mladih sociologa sela i agrarnih ekonomista okupljenih u Agrarnom institutu, a posebice u njegovu Odjelu za sociologiju sela, koja je s njim i stvorila zagrebačku ruralnosociologijsku školu. Drago mi je što je, osim ruralnih sociologa - nositelja projekta časopisa, ovom okruglom stolu nazočan i važan akter, ondašnji agrarni ekonomist - profesor Zvonimir Baletić, autor brojnih priloga u prvim brojevima *Sociologije sela*, te o svemu tome ponajbolje može svjedočiti. Časopis je pokrenula skupina na čijem je čelu bio *Štipe Šušvar*, prvi glavni i odgovorni urednik. Šušvar je bio voditelj ondašnjeg Odjela za sociologiju sela Agrarnoga instituta, te glavni i odgovorni urednik prva dva broja časopisa. I ne samo to, Šušvar je bio i prvi docent, a nakon toga profesor sociologije naselja (nažalost, ne i samostalnog kolegija ruralne sociologije) na Odsjeku za sociologiju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, gdje predaje od školske godine 1967./1968. Šušvarove zasluge kao pokretača i glavnoga kreatora koncepcije časopisa *Sociologija sela*, doslovce su neupitno nemjerljive. Silan entuzijazam, potpuna otvorenost, timski rad i profesionalna odnosno znanstvena meritornost posljedica su »velike gladi« za znanjem te vjere u znanost i njezinu primjenu kao temeljne poluge dobrobiti sela, koje su krasile i inicijalno jezgro i kasnije sudionike ovoga zamašnjog i zahtjevnog projekta.

Znakovito je da se tiskanje prvoga broja časopisa (priređen je krajem kolovoza ili u rujnu 1963. godine a tiskan u listopadu a ne u srpnju kako se dosad vjerovalo, jer je u knjigu inventara Nacionalne i sveučilišne knjižnice upisan 7. studenoga 1963.) vremenski podudara s druga dva velika događaja u razvoju sociologije u Hrvatskoj: školske godine 1963./1964. otpočeo je sveučilišni studij sociologije kao struke na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, a Savjet Sveučilišta u Zagrebu donio je odluku o osnutku Instituta za sociološka i društvena istraživanja – današnjega Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu, prirodnoga okružja ruralnosocioloških istraživanja i izdavača *Sociologije sela* od 1. siječnja 1973. godine.

Šušvaru uz bok, časopis su pokrenuli Svetozar Livada, Vlado Cvjetičanin, Zvonimir Baletić i pokojni Mirko Martić. Krajem 1963. godine toj se jezgri priključio Vlado Puljiz, a nepune dvije godine kasnije i Edhem Dilić, koji je u Agrarni institut došao 1965.; godine 1967. pridružili su se Ruža First Dilić, Milan Župančić i Ivan Magdalenić. (Izvjese su vrijeme široj jezgri pripadali Silva Mežnarić i Adolf Malić, koji su u Agrarni institut došli 1966., a u nekom smislu i Jordan Jelić od 1967.). Taj je nukleus okupio vrlo značajnu grupu suradnika iz svih znanstvenih središta bivše Jugoslavije koji su šezdesetih godina 20. stoljeća u ovom i srodnim predmetnim područjima nešto značili. Među njima se izdvajaju Rudolf Bičanić, Vera St. Erlich, Ivan Klauzer, Vladimir Stipetić, Bogdan Stojsavljević i Alica Wertheimer-Baletić iz Zagreba; Cvetko Kostić, Petar Marković, Rada Boreli, Darinka

Marković i Vojin Radomirović iz Beograda; Borislav Dimković, Vojislav Đurić i Mladen Stojanov iz Novoga Sada; Slavoljub Dubić i Jeko Sparavalo iz Sarajeva; Matija Golob, Janez Jerovšek i Zdravko Mlinar iz Ljubljane; Ilija Josifovski i Stefan Kostovski iz Skopja; Vidak Vujačić iz Podgorice te Josip Defilippis iz Splita.

No, otvorenost se časopisa ponajvećma odnosila na suradnju s najvažnijim i najmeritornijim znanstvenicima iz svjetskih ruralnosocioloških središta, čija su imena pobrojana i na str. 241.-242. uvodnika obljetničkog dvobroja.

Toliko radi kronološke preciznosti i jezgrovitije prosudbe. Naime, cjelovitiju analizu izložili smo u uvodniku obljetničkog broja, preglednom radu koji je rezultat kompilacije priloga V. Puljiza i M. Štambuk objavljenoga povodom 30. obljetnice, svih drugih priloga koji su na tu temu objavljeni u *Sociologiji sela*, sekundarne analize više drugih publikacija i preglednih radova u kojima su obrađena neka iznimno važna pitanja, te analize izvorno prikupljenih podataka.

3. Tema, ciljevi i način odvijanja okruglog stola

Pripremajući ovaj okrugli stol Maja Štambuk, Vlado Puljiz i ja bili smo mišljenja da ga treba usmjeriti na prosudbu prijednog puta i perspektivu časopisa. Ovo je prvi skup na kojemu dosadašnji glavni urednici i sadašnji glavni urednik govore »iznutra«. U pravilu urednici sami ne vrednuju časopise koje uređuju, nego govore o svojim nakanama, planovima i njihovom ostvarenju. Cilj ovoga skupa odredili smo samo s dvije moguće globalne odrednice međuodnosa znanosti i društva, odnosno postavili smo dva pitanja za koja smatramo da bi mogla biti orijentir ne samo za ovaj okrugli stol nego i jedno temeljitije propitivanje kuda dalje. Točnije, tema okruglog stola u širem smislu jest međuutjecaj znanosti i društva, a u središtu su pozornosti uloga i prinos znanstvenika, ruralnog sociologa, i časopisa *Sociologija sela*, a posebice vrednovanje uloge *Sociologije sela* u reflektiranju osnovnih problema sela i poljoprivrede te sudjelovanja u razvitku vlastite matične discipline. Ujedno nastojimo dobiti smjernice i prijedloge za budućnost časopisa (njegov profil i buduću ulogu). Ta bi se temeljna svrha imala postići u otvorenoj, kritičkoj raspravi meritornih znanstvenika i stručnjaka, odnosno propitivanjem dviju bitnih sastavnica misije znanstvenog časopisa:

a) kako je *Sociologija sela* tijekom 40. godina svoga izlaženja reflektirala procese i promjene u selu i poljoprivredi Hrvatske, ostalih država nastalih raspadom druge Jugoslavije ali i svijeta, te koliko je pružala racionalne (znanstvene i stručne) osnove razvojne politike (i utjecala na razvoj) sela i poljoprivrede?

b) kako je, na koji način i koliko *Sociologija sela* sudjelovala u nastanku i konstituiranju sociologije sela u Hrvatskoj i drugim federalnim jedinicama bivše Jugoslavije, a posebice u bitnim tendencijama razvitka ruralne sociologije uopće, tj. je li, te ako jest kako i koliko je pratila i pridonosila teorijsko-metodološkim probojima i pomacima?

Pri tome pripominjem: iako je *Sociologija sela* ruralnosociologijski časopis, on je od samoga pokretanja posebice bio otvoren kako agrarnim ekonomistima tako i sociolozima grada, demografima, socijalnim antropolozima ali i suradnicima iz svih drugih srodnih znanstvenih disciplina, što je omogućilo i razvoj časopisa i razvoj ruralne sociologije.

Uvod čine izlaganja urednika. Svaki urednik, propitujući međutjecaj znanosti i društva, može izložiti što su mu bili planovi, što je postignuto i kuda dalje, ili pak odabrati jedan problem koji će iscrpnije obraditi. Nakon toga očekujemo prinose ostalih sudionika. Sudionici u raspravi odlučuju hoće li govoriti o općem okviru ili o konkretnom pitanju.

Hvala vam na strpljenju i molim, prema programu, glavne i odgovorne urednike da nam se obrate onim redosljedom kojim su obnašali tu zadaću. Prvi će govoriti pokretač časopisa *Sociologija sela*, Stipe Šuvar, zatim Svetozar Livada - ako smijem dodati govorit će i u ime Vlade Cvjetićanina s kojim je zajedno vodio časopis od siječnja 1964. do lipnja 1966. godine. Potom slijedi Vlado Puljiz, jedan od glavnih urednika s dugim uredničkim stažom (siječanj 1967. – prosinac 1975.), koji je 38 godina bio član Uredništva časopisa »Sociologija sela« i bitno utjecao na njegov razvoj. Poslije Puljiza, koji je ovdje i u ulozi predstavnika časopisa »Revija za socijalnu politiku«, svoju će prosudbu izložiti Maja Štambuk, prva glavna i odgovorna urednica časopisa iz reda diplomiranih sociologa koji su redovito završili studij sociologije, a sada glavna urednica časopisa »Društvena istraživanja«. (Istine radi, prije sveučilišnog studija sociologije u Hrvatskoj i nije bilo.) Ona je bila prva glavna i odgovorna urednica *Sociologije sela* koja se suočila s presušivanjem iole izdašnije produkcije radova ruralnosociologijske znanstvenoistraživačke jezgre u koju je došla, jer je ta jezgra bila jedan od temeljnih izvora radova i jer su njezini članovi okupljali istraživače iz drugih znanstvenih središta i područja. Znakovito je da se Maja Štambuk tijekom svih 11 godina vođenja časopisa nosila s posljedicama prekida sustavnih ruralnosociologijskih istraživanja i nepostojanja logističke potpore koja bi Uredništvu, prije svega glavnom i odgovornom uredniku, jamčila ovakvo zahtjevan poduhvat.

Stipe Šuvar

Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska

Otvorenošću časopisa *Sociologija sela* Zagreb je postao važno središte ruralne sociologije

Kada me Petak obavijestio da se priprema proslava 40. godišnjice »Sociologije sela«, tome sam se poveseo. Kontinuitet od četiri desetljeća je doista impresivan. A, drugo, pomislio sam - zar sam ja toliko star? Ali onda mi je bilo lakše kada sam se sjetio da su u prvom uredništvu bili i Vlado Cvjetičanin, Svetozar Livada i Vladimir Stipetić, koji su ipak od mene znatno stariji. U međuvremenu su od nas sedam prvih urednika, umrli Cvetko Kostić, koji je bio profesor ruralne sociologije na Filozofskom fakultetu u Beogradu, i Mirko Martić, koji je bio profesor agrarne sociologije na Poljoprivrednom fakultetu u Zagrebu i prvi predsjednik Hrvatskoga sociološkog društva, kada je to društvo 1960. godine bilo osnovano.

Vjerojatno je to i u ovom svečanom broju navedeno, no i ja bih se sa svoje strane spomenuo da se časopis pojavio u istoj godini kada je osnovan Odsjek za sociologiju na Filozofskom fakultetu, dakle kada sociologija postaje kompletan studij u Hrvatskoj. Do tada je sociologija bila zastupljena tek kao predmet na Pravnom fakultetu u Zagrebu, gdje ju je predavao profesor Oleg Mandić, i na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu, gdje ju je predavao profesor Stjepan Pulišelić, a 1962. je otvoren Fakultet političkih znanosti i onda je iz Sarajeva došao pokojni Ante Fiamengo te je on predaje na tom novootvorenom fakultetu. Gotovo da drugdje sociologije kao nastavnog predmeta i nije bilo. A da uzgred dodam, sociologija se uopće u Hrvatskoj, a može se reći i u jugoistočnoj Evropi, prvi puta kao predmet u visokoškolskoj nastavi pojavila 1906. godine, kada ju je na zagrebačkom Pravnom fakultetu počeo predavati profesor Ernest Miler (Pakrac, 1866. - Zagreb, 1928.).

Dakle, sociologija se i u Hrvatskoj, a tako je bilo i u cijeloj bivšoj Jugoslaviji, institucionalno i istraživački širi i osamostaljuje 60-ih godina 20. stoljeća. To možemo zaključiti i na osnovi činjenice da se Jugoslavensko udruženje za sociologiju razdvojilo od Filozofskog udruženja 1959. godine. Časopis »Sociologija sela« pokrenuli smo, znači, u vrijeme kada se sociologija počinje ozbiljnije širiti u tom novom društvenom kontekstu nakon Drugoga svjetskog rata.

E sada, ja bih skrenuo vašu pažnju na prvo godišće izlaženja. Vidite, kako skromno izgleda prvi broj, u usporedbi s ovim svečanim brojem. Stoji u pozivnom pismu za ovaj naš susret, a valjda i u ovom broju, da se časopis pojavio u srpnju. Mi smo otpočetak zamislili da izlazi tromjesečno, pripremali smo ga preko ljeta i mora da je izašao u drugoj polovici kolovoza ili početkom rujna. Pouzdano znam da sam ja uvodnik za prvi broj pisao u vrijeme svog godišnjeg odmora u Dubrovniku, u nimalo ruralnoj sredini, ali to nije važno.

Spomenuo sam prvo uredništvo. Nažalost, za ovim okruglim stolom smo samo trojica. Cvetko Kostić i Mirko Martić su pokojni, Petar Marković je u Beogradu, Vlado Cvjetićanin i Vladimir Stipetić, naš akademik, spriječeni su zdravstveno. U prvom su broju pisali Cvetko Kostić, Ivan Klauzer, koji je držao i tečaj iz demografije u Agrarnom institutu, zatim Danica Marković, ja, Bora Radovanović, Vlado Cvjetićanin, Svetozar Livada, Rada Boreli, sociologinja iz Beograda. A recenzije knjiga i inozemnih časopisa su u prvom broju napisali Zvonimir Baletić, Svetozar Livada i Vlado Cvjetićanin. U prva četiri broja, i po tome je ovaj časopis značajan, mi smo recenzirali knjige, časopise i istraživanja u tijeku. Tako smo recenzirali francusku bibliografiju sociologije sela, zatim časopise *Rural Sociology*, *Études rurales*, *Journal of Farm Economics*, *Archives Européennes de sociologie*, *Sociologia Ruralis*, *World Agricultural Economics and Rural Sociology Abstracts*, *The Sociological Review*, *Zemedelska ekonomika* (iz Češke) i *Wies wspolczesna* (iz Poljske). Livada je recenzirao sedam knjiga koje su se tada, u bivšoj Jugoslaviji, pojavile o kolonistima. U prva četiri broja pisalo se o ruralnoj stambenoj situaciji u Evropi, o knjigama Petra Markovića koje su tada bile značajne, Darinke Kostić, Henrija Mendrasa, Andréea Michela, Vere Erlich, Vuka Karadžića (jer je tada izašla knjiga »O društvu: izbor socioloških tekstova«; Vuk Karadžić, naravno, nije bilo sociolog, ali su neke njegove definicije bile prve definicije sociološkog karaktera). Kao autor pojavljuje se i Rudolf Bićanić. Sjećam se kada sam ga išao zamoliti za članak o agrarnoj prenapučenosti. U prva četiri broja nalazimo i osvrtu o radu Centra za sociološka istraživanja u Parizu, sociološkim istraživanjima sela u Čehoslovačkoj, o broju i strukturi seoskog stanovništva u SSSR-u, zemljišnom uređenju u Izraelu, strukturnim promjenama u poljskoj poljoprivredi i u tamošnjoj agrarnoj politici, krizi obiteljskih farmi i vertikalnoj integraciji u poljoprivredi SAD-a, stanju indijske poljoprivrede, prvom svjetskom kongresu ruralne sociologije, društvenom razvoju sela u Evropi, borbi za agrarnu reformu u Čileu, itd. Tu su i prve bibliografije.

Zašto ovo spominjem?

Zato jer se iz toga vidi da je časopis od početka izlaženja bio krajnje otvoren prema svijetu i da prati dostignuća ruralne sociologije i graničnih disciplina i u Evropi i u svijetu. A tako je bilo i u odnosu na cijelu bivšu Jugoslaviju. Jer mi, koji smo se okupili u Agrarnom institutu u Zagrebu, baš pomoću časopisa nametnuli smo se kao glavno središte ruralne sociologije u Jugoslaviji. Petar Marković i Cvetko Kostić iz Beograda našli su se i u uredništvu časopisa, a redovno su suradivali Borislav Dimković, Vojislav Đurić i Mladen Stojanov iz Novog Sada, Ilija Josifovski iz Skopja, Vidak Vujačić iz Titograda, Matija Golob i Zdravko Mlinar iz Ljubljane, kasnije je došla i Ana Barbič. Mi smo postali priznato središte ruralne sociologije u bivšoj Jugoslaviji, najviše zahvaljujući časopisu koji je bio osnova te komunikacije.

Još bih htio kazati da sam ja osobno, dok sam djelovao u Agrarnom institutu (a iz njega sam otišao 1968. godine), uz imena u prvom uredništvu kao udarnu grupu - da tako nazovem jezgru u Agrarnom institutu - doživljavao Vladu Cvjetićanina, Sve-

tozara Livadu, pokojnog Edhema Dilića, Vladu Puljiza, Ružu First-Dilić, Milana Župančića, Ivana Magdalenića. Kasnije su došli Dušica Seferagić, Alija Hodžić, Maja Štambuk i drugi, da ih ne spominjem. Nama je tada bila značajna suradnja Rudolfa Bićanića, Mirka Martića, Ivana Klauzera, Vladimira Stipetića, suradnja Zvonimira Baletića, koji pripada mojoj generaciji i zajedno smo u Agrarnom institutu radili, kao i drugih ljudi koji su se posebno bavili ekonomikom poljoprivrede.

Upravo zbog otvorenosti prema svijetu i širokom krugu suradnika, časopis se brzo afirmirao u cijeloj tadašnjoj Jugoslaviji, pa i u svijetu.

Mi smo tada uspostavili i suradnju s inozemnim znanstvenicima. Priredili smo međunarodni kolokvij u Dubrovniku, čiji je nosilac bio Francuz Jean Cuisinier. Išli smo na skupove, gdje je bio Henri Mendras, najutjecajniji evropski ruralni sociolog. Bili smo u komunikaciji s prvim predsjednikom Evropskog društva za sociologiju sela, Holandaninom Evertom Wilhemom Hofstéeom i njegovim suradnicima, s Boguslawom Galeskim iz Poljske, sa Janom Tauberom iz Češke, a kod nas je na specijalizaciji šest mjeseci bio Jan Prochazska iz Praga, itd.

U prvom planu naših istraživanja bila je deagrarizacija, ruralni egzodus (Vlado Puljiz je kasnije s tom temom doktorirao i izdao knjigu), širenje površina u društvenom vlasništvu (koje sada nestaju) i kooperacija, zatim položaj, perspektive i orijentacije seoske omladine, te posebno promjene u selu i poljoprivredi jadranskog područja i brdsko-planinskih područja. Započeli smo, možda i najvažnije istraživanje, da utvrdimo tipologiju ruralnih sredina, ali ona, na žalost, nije dovršena. Zaokupljale su nas i senilizacija seoskog stanovništva i feminizacija radne radne snage u poljoprivredi.

To su bile dominantne teme i u časopisu. Tokom 40 godina bilo je priredeno niz posebnih, specijaliziranih brojeva časopisa, koji imaju značaj posebnih knjiga i zbornika. Sve se to uklapa u ovih 13.000 i nešto stranica koje se spominju.

Ovime sam dotakao samo neke stvari iz 40-godišnjeg života časopisa. S časopisom se i danas, dakako, družim, mada u njemu već godinama nisam gotovo ništa objavio. No studenti, kojima već 35 godina predajem i ruralnu sociologiju, glavni nu svojih seminara priređuju na osnovi priloga iz »Sociologije sela«.

Svetozar Livada

Musalež, Hrvatska

Neistraženi ruralnosociološki problemi u Republici Hrvatskoj

Mene je Petak molio da dođem, iako nisam mislio doći jer sam prije pet dana operiran. No rekao je da neće doći Vlado Cvjetićanin, pa da svakako dođem da nešto kažem. I evo, tu sam.

Četrdeset godina je velik period, to je radni vijek aktivnih kontingenata u razvijanim i, nažalost, životni vijek u mnogim nerazvijenom sredinama. U minulih 40 godina dogodile su se najdinamičnije promjene u našoj civilizaciji, npr. sišao je sa povijesne scene jedan od najvećih eksperimenata, promjena u društvu, trend socijalizma kao primjene u praksi. U tom razdoblju dogodile su se i najveće promjene u životu civilizacija, revolucije, ratovi, kontrarevolucije itd.

Najznačajnije jest da su se najradikalnije promjene dogodile u nauci. I mislim, da ne duljim s onim što je bila naša zadaća, da smo mi u tom periodu tim promjenama našim istraživanjima i časopisom htjeli na neki način dati svoj doprinos, i da moderniziramo jednu znanstvenu disciplinu. A bilo nas je malo, izvori su bili oskudni, biblioteka siromašna. Ja sam, Šuvar spominje, prikazao u jednom broju sedam radova. Po jedan od tih radova išao sam u Milano, a po drugi u Trst. Budući da su se u ovom razdoblju dogodile brojne promjene, prirodne naravi, nažalost, u našim prostorima su se dogodile brojne promjene mehaničkog zadiranja u seoski korpus. Mislim na ratove. I dugo na ovim prostorima znanost sebi neće biti sudac. Tu je najveća naša nevolja.

Počeli smo prije 40 godina dosta ambiciozno, jer je pokretanje časopisa zahtjevna zadaća. I dugo smo o tom raspravljali, poput peripatetičara hodajući od sela do sela. Imali smo nekoliko markantnih poligona (Buševac, Petrcane i Begovo Razdolje), i nismo imali baš veliko iskustvo. No, stali smo na stanovište da je ipak najprije potrebno valorizirati što su do tada ljudi radili i izučavali u selu, i tu smo konzultirali brojne velikane u povijesti istraživanja ovih prostora. Ja ću navesti samo neke: Jovana Cvjića, Baltazara Bogišića, Antuna Radića, Stojana Novakovića, Sretena Vukosavljevića, Slavoljuba Dubića, Cvetka Kostića, Radomira Lukića, Mirka Barjaktarevića, Rudolfa Bičanića, Milenka Filipovića, porodicu Gušić, Milovana Gavazzija, Veru St. Erlich, Svetozara Markovića, Dunju Rihman-Auguštin i dr. Zatim, tu je i *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*. Manje-više to nam je bila osnovna priručna literatura kojom smo počeli vrlo ambiciozno. Htjeli smo skoro preslikati ruralnosociološka istraživanja u Francuskoj. Tako smo objavili priručnik *Tipologija ruralnih sredina*. Ambicija nam je bila napraviti ruralni atlas, te smo se bili dobro povezali sa socijalnim geografima, jer su oni najdalje otišli u analizama naselja i njihova rasporeda u prostoru.

Dakle, ono što je najvažnije, borili smo se da uvedemo modernu sociologiju, metodologiju istraživanja, pa smo konzultirali velike, markantne metodologe, kao što su Rudi Supek, Vojislav Milić i dr. Ankete, intervjui, kao i neposredno posmatranje; to bi se najbolje vidjelo kada bi netko kronološki prikazao što smo sve u poligonima kao što je Buševac probali. Otkrivali smo »seoske pametare«, da bi nam mogli sve o selu reći. Međunarodno smo se povezali gotovo sa svim ruralnosociologijskim časopisima i sa svim najznačajnijim institucijama koje se bave selom i poljoprivredom. Istovremeno, u tom razdoblju dok smo djelovali kao časopis u Jugoslaviji, u Jugoslaviji je bilo oko 106 časopisa koji su se bavili selom i poljoprivredom. Mi smo ih u stopu pratili, a oni su nas smatrali nekom vrstom centra. Većini skupova koji su bili tehničko-tehnoloških, pa i ekonomskih, tj. društveno-analitičkih sadržaja, mi smo na neki način bili ili predgovornici ili moderatori, itd. Dakle, već na početku stavili smo ruralnu sociologiju u onu funkciju i na ono mjesto koje joj, kao primijenjenoj disciplini, pripada u interdisciplinarnom istraživanju sela i poljoprivrede.

Prema tome, vrlo brzo smo se nametnuli kao jedna jezgra za budući razvoj sociologije sela, kao primijenjene discipline na ovim prostorima. Kasnije smo utjecali i na uvođenje sociologije sela na katedre, što smatram jednim od najznačajnijih učinaka, slobodno mogu reći, zagrebačke ruralnosociologijske škole!

Svake godine odlazim na međunarodni ruralnosociologijski skup u Vlasotince koji je, od lokalnoga, postao značajno međunarodno okupljanje sociologa sela. Na njemu je dosad podneseno oko 700 saopćenja iz raznih domena evropskog sela i poljoprivrede. Na posljednjem skupu, 31. kolovoza 2003. godine dogovorili smo se da se prenominira u međunarodnu ruralnosociološku školu. Vama je poznato da je došlo do »kraja seljaštva« u zapadnim prostorima. Henri Mendras je napisao jednu izvrsnu studiju o kraju seljaštva, a nedavno je dao i magistralan intervju u kojem posebno obrazlaže kako je ovaj proces tekao na Zapadu. Seljaštvo se sada nalazi uglavnom u tranzicijskim i u nerazvijenim zemljama. U vlasotinačkoj školi istraživala bi se buduća sudbina nestanka seljaštva prema specifičnostima svake sredine. Jer, opći tokovi i procesi nestajanja seljaštva na zapadu već su spoznati kao praktički minuli događaji. Hoću reći, naša je budućnost oslikana, samo je trebamo u našim prostorima, s posebnoga historijskog naslijeđa i političkih penetracija, utemeljeno znanstveno sagledavati.

Časopis *Sociologija sela* bio je neke vrste »prozora u svijet«, i na taj naš rad možemo biti s pravom ponosni, jer smo utjecali na ruralni razvoj i ruralnu sociologiju na ovome prostoru.

Ono što je meni posebno drago u tom cijelom području jest to što je časopis preživio u svom nekadašnjem obliku. On je vrlo često bio na margini materijalne osnove, ali se ipak održao i kao znanstveni časopis postao referentni okvir za promociju stručnjaka: objavljivanje u časopisu *Sociologija sela* osnova je za promociju na fakultetima i u znanstvenim napredovanjima. Dakle, mislim da bi bilo pogrešno da bilo što kasnije naglašavam, jer to sami sadržaji govore, a posebno

selektivne bibliografije. Skoro i nema temata u sociologiji sela kojega nismo načeli i dobrim dijelom nastojali razviti metodološki, do toga da je svima bio osnova za kasniji nastavak. Mislim da je najveća vrijednost to što je časopis postao sastavni dio obrazovne literature na fakultetima, jer svi koji se bave pedagogijom i nastavom znaju da se znanost širi preko časopisa. Prema tome, ovaj je znanstveni časopis odigrao tako značajnu ulogu da se može smatrati jedinstvenim primjerom ustrajnog rada u nekoj disciplini, te je kroz 40 godina i postao tako značajan. Ja osobno imam brojne primjedbe na suvremeni tretman problematike u ruralnim područjima, ali to je bolje da iskažem u pisanom obliku, jer to je mnogo složeniji problem nego što ga je moguće u kratkim crtama ovdje obrazložiti.

Evo ukratko te problematike, samo taksativno iznesene bez širih obrazloženja. Za mene je neshvatljivo što sociolozi sela ne istražuju novonastale tranzicijske sadržaje, od socijalizma do »divljeg kapitalizma«. Mi smo tu dramu obrnutog smjera temeljito makar kvantitativno istraživali. Nastalo je na stotine novih problema na ovim prostorima. Na primjer, došlo je do volontarističke teritorijalno-političke podjele prostora, koja je dovedena do apsurdna jer ne uvažava tokove gravitacijskih središta. Nastupila je centralizacija koja oduvijek znači organiziranu provincijalizaciju. Vama je znano da nema razvoja gradova uz istodobno zanemarivanje njihova zaleda.

Tokovi fetišizma privatizacije, nerijetko pljačke, razaraju postignute stupnjeve tehnoloških cjelina gdje su nastali tzv. zatvoreni ciklusi proizvodnje - PIK-ovi. To nitko ne istražuje.

U nas nitko ne istražuje građansku stranu rata, čija je strategija etničkog čišćenja bez ostatka ravna ekološkoj katastrofi. Tom strategijom rata »spaljena zemlja« potpuno je devastirano oko 1.500 seoskih naselja, s nesagledivim posljedicama. Tamo je došlo do zatiranja toponomastike, onomastike, katastra i gotovo svih antropogenih sadržaja. Blizu trećine hrvatskog prostora razoreno je paradržavnim i državnim nasiljem - »odmazdom nacije«. Taj povijesni zločin mora biti izazov za sve znanstvene discipline, a sociologiju sela posebno. Tragično je da se kolonizacija, repatrijacija i restitucija dobara i života na razorenim prostorima odvija bez ikakvog udjela naučnih spoznaja. Degradacija tih prostora prirodnim procesima ide desetine puta brže nego što je moguća humanizacija uz korištenje nauke. Ovdje je, nažalost, politika alfa i omega. I to politika reciklaže rata. Na ovim prostorima ima obilje otvorenih problema, kao uostalom i u drugim prostorima.

Nitko ne sagledava sudbinu radnika-seljaka nakon pretvorbe, čitaj »pljačke stoljeća«. Selo je pod teretom viškova i manjkova radne snage. Katastar je nesređen. Selo siromaši. Javlja se nekontrolirano sluganstvo. Zdravstvena i mirovinska sigurnost seljaštva je ekonomski nezasnovana i daleko je ispod prosjeka urbane sigurnosti. Drama čistih poljoprivrednih gospodarstava je očajavanje. Zadrugarstvo i tržište su divljim kapitalizmom razoreni. Profesionalizacija i specijalizacija u poljoprivredi determinirane su anarhijom nekih novih tokova prvobitne akumulacije. Uloga elita vlasti u selu i skolarizacija podmlatka isključivo ovise o ekonomskoj

snazi. Političko-kulturni život je zatrovan mržnjom i rivalitetima koruptivnih procesa. U laičkoj državi crkva se penetrira u politički život sela, pa se ne zna gdje vlada crkva gdje država. Vrlo je raširena patologija svih vrsta, od siromaštva, krade, alkoholizma, droge, razbojstava, do klasičnih medaških sporenja. Dobar dio patologije donose gubitnici posla, stana, rada u gradovima. Kao da gubimo s uma da su naši naseljeni prostori zadani, da je zemlja kao opće dobro vlasništvo i budućih generacija. Seljaci, doseljenici, kolonisti, migranti idejni su začetnici, investitori i graditelji svojih nastambi i gospodarskih objekata, bez ikakvog utjecaja urbanista i rurbanista. Odvijaju se čudni procesi nekontrolirane reambulacije katastra. Vlada uzurpativno pravo kao primijenjeno pravo. Sve teče nekontrolirano i nekažnjeno.

Sve bi to moralo biti golemim izazovom za ruralnu sociologiju a, na žalost, nije jer se politika digla iznad života i smrti građanstva na ovim prostorima. Moram vas podsjetiti da nije bez razloga za našu neodgovornost osnovan Međunarodni sud za ratne zločine, jer je ovdje cijena života i nekretnina drugoga pala ispod svih naših pravnih i moralnih kriterija. Kao istraživač opsega i sadržaja fenomena zločina, došao sam do zaključka da se ne mrže etniciteti toliko koliko se vole njihova oteta dobra. Uvjeren sam da se ne može konstituirati moderna država na povijesno nekažnjenom zločinu. To prije svega moraju znati učeni ljudi, znanstveni radnici, a posebno ruralni sociolozi, jer su od početka pratili sve procese obnove, izgradnje i modernizacije sela poslije Drugoga svjetskog rata. Valjda ne pristajemo da je najproduktivnije razdoblje ovih prostora doista bio »mrak«? Jer pouzdano znam da je ovo najpogrešnije upaljeno svjetlo, čiju »svjetlost« recenziraju goleme žrtve i nesagledivi razoreni antropogeni sadržaji. To mora biti snažan izazov za našu ruralnu sociologiju, da se suočimo s istinom kakva ona u stvarnosti jest, a ne onakvom kakvu nam politika servira. Podsjećam vas da nijedna država nije iznad jednoga nevinog života, da su građevinski sadržaji pretpostavka života i rada. Oni su iznad svake politike. To će biti shvaćeno tek onda kada nauka bude sama sebi sudac i u ovim prostorima.

Hvala vam lijepa!

Vlado Puljiz

Studijski centar socijalnog rada Pravnoga fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska

Časopis *Sociologija sela*, širenje fronte ruralnosocioloških istraživanja i kontakata

Zahvaljujem na pozivu. Raduje me sudjelovanje u obilježavanju četrdesete godišnjice izlazenja časopisa »Sociologija sela«, utoliko više što se radi o vrlo značajnom jubileju za jedan hrvatski časopis. Danas je važno razgovarati o tome kako se časopis razvijao, ali još više kako treba nastaviti njegovo djelovanje kao utjecajnoga znanstvenog časopisa.

Ja ću govoriti o tri pitanja: prvo, o tome kako sam došao u Agrarni institut, njegov Odjel za sociologiju sela, te u redakciju časopisa; drugo, govorit ću kako su se paralelno s razvojem časopisa razvijala ruralnosociološka istraživanja; treće, naznačit ću što bi trebala uraditi nova generacija naše ruralne škole u istraživanju sela i seljaštva da se u narednom razdoblju časopis održi, unaprijedi njegov sadržaj i podigne njegova razina.

U Agrarni sam institut došao 1. studenoga 1963. godine, nakon što sam nekoliko mjeseci radio kao pripravnik u Javnom tužilaštvu u Karlovcu. Slučajno sam o radu grupe ruralnih sociologa u Agrarnom institutu pročitao članak u listu »Mladost«. Nakon toga uspostavio sam kontakt sa Stipom Šuvarom, koji je bio voditelj Odjela za sociologiju sela te glavni i odgovorni urednik časopisa (poznajemo se iz gimnazije i iz »Studentskog lista«). U redakciju časopisa *Sociologija sela* ušao sam od njegova trećeg broja.

Kakva je kreativna i, rekao bih, intelektualno-poduzetnička klima tada vladala oko časopisa svjedoči i činjenica da sam već u trećem broju objavio uvodni komentar pod naslovom »Planiranje i selo«. Bili smo bez kompleksa i hrabro smo ulazili u projekte, bilo istraživačke bilo izdavačke prirode.

Ovdje želim naglasiti velike zasluge Stipe Šuvara kao utemeljitelja časopisa i Odjela za sociologiju sela. On je praktično s nekoliko ljudi započeo taj značajan pothvat stvaranja i razvoja jedne znanstvene discipline, tako da smo u tom području vrlo brzo postali glavni istraživački i izdavački punkt za cijelu bivšu državu, a časopis »Sociologija sela« bio je jedini te vrste u svim socijalističkim zemljama. Prisjećam se s kojim smo entuzijazmom uređivali časopis koji je za nas mnogo značio, bio nam je prvorazredna legitimacija. Htjeli smo sve registrirati što

je bilo vezano za sociologiju sela, kako u svijetu tako i u nas. Tako smo, na osnovi sažetaka na engleskom i ruskom jeziku prikazivali poljski časopis »Wies społczesna«, a isto tako pomoću sažetaka na engleskom jeziku španjolski časopis »Revista des estudios agrosociales«. Tako smo širili polje interesa časopisa i postupno uspostavljali međunarodne veze s časopisima i znanstvenicima iz drugih zemalja.

Kada sam bio glavni i odgovorni urednik, za mene je bila velika čast što je u širu redakciju časopisa ušao profesor Rudolf Bičanić, koji je u časopisu šezdesetih godina prošlog stoljeća objavio dva fundamentalna članka, jedan o agrarnoj prenapučenosti, a drugi o akterima ruralne politike. Sjećam se posljednjih razgovora s Bičanićem. Najavio mi je da će napisati članak o »borbi volova i konja u poljoprivredi« čime se on dosta bavio, posebno u studiji o Matiji Antunu Reljkoviću i njegovu »Satiru ili divjem čoviku« u kojem se opisuju gospodarske i socijalne prilike u slavonskom selu marijaterezijanskog doba. Kada je Bičanić 1968. godine umro, njegova supruga Sonja pozvala je Livadu i mene da pregledamo njegove preostale agrarne rukopise. Nakon toga smo objavili Bičanićev rukopis »Pregled teorija o agrarnoj prenapučenosti«, kojega je za tisak priredio Vladimir Stipetić.

Mi smo tada, prije svega zahvaljujući časopisu, uspostavili brojne kontakte u svijetu. Nije bilo značajnijega sociologa sela u Europi s kojim nismo surađivali. Ponekad smo prevodili njihove objavljene priloge, ili su oni za nas priređivali tekstove. Ja sam imao neposredne kontakte sa, u to vrijeme najpoznatijim talijanskim ruralnim sociologom, Corradom Barberisom, a posredne i s vjerojatno najutjecajnijim europskim sociologom sela, Henriem Mendrasom. Mendras je napisao nekoliko ključnih knjiga o europskom seljaštvu, od kojih je najveću pažnju izazvalo djelo »Kraj seljaštva«. Nadalje, njegova knjiga »Seljačka društva« objavljena je sredinom osamdesetih godina na hrvatskom jeziku. Posljednjih se godina Mendras bavio i drugim temama. Tako jedna od njegovih posljednjih knjiga nosi naslov »Europa Europljana«, podnaslov »Sociologija Zapadne Europe«, a bit će uskoro objavljena u Hrvatskoj. Navodim sve ovo o Henriu Mendrasu jer smo od njega dosta naučili, a i zbog činjenice što sam nekoliko dana prije autorizacije ovoga izlaganja za objavljivanje u časopisu, saznao za smrt toga velikoga francuskoga ruralnog sociologa. Naš mu časopis na neki način treba odati priznanje za doprinos sociologiji sela. Vrijedi spomenuti da je u Institut dolazio i Boguslaw Galeski, poljski profesor, tada predsjednik Svjetskog udruženja za ruralnu sociologiju.

Nadalje, želim govoriti o istraživanjima koja su se paralelno s časopisom razvijala u Agrarnom institutu, a poslije u Centru za sociologiju sela, grada i prostora Instituta za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu i oko njih, jer časopis ne može bez istraživanja. Za ta je istraživanja presudan bio početni projekt »Mogućnosti podruštvljavanja zemljišta u Jugoslaviji« raden po narudžbi Jugoslavenke poljoprivredne banke. Naime, istražujući mogućnosti proširenja društvenog sektora, upoznali smo socijalnu i ekonomsku strukturu našega sela i njegove pro-

bleme. Tako je u početku definirani cilj projekta, nekako ostao u drugom planu. U tom se projektu pojavio cijeli niz ruralnosocioloških tema i mi smo se kao istraživači na njima rasporedili. Ja sam se počeo baviti deagrarizacijom, Livada starenjem seoskog stanovništva, Vlado Cvjetičanin prometom zemljišta, a kasnije mješovitim gospodarstvima, Edhem Dilić seoskom omladinom, i tako redom. Rasporedili smo se tako da smo proširili frontu istraživanja. Poslije smo dobili isto tako za nas značajan projekt pod naslovom »Društvene promjene u selu«, koji je bio svojevrsna sinteza naših dotadašnjih istraživanja. Nažalost, ta studija nije objavljena, mada je bila dosta kvalitetna. Sličan projekt, ali s jačim uporištem u empirijskom istraživanju, izveli smo početkom sedamdesetih godina, a knjiga »Društvene promjene u selu« proizišla iz njega, objavljena je 1974. Potom je uslijedilo veliko istraživanje inovacija u selu. Vodio ga je Vojislav Đurić iz Novog Sada. Istraživati inovacije bilo je veoma važno jer je u našem selu tada počela masovna primjena mehanizacije, prije svega traktora. Ona je proizvela mnoge posljedice - radilo se o tzv. recesivnom tehnološkom procesu, koji iz poljoprivrede potiskuje ljude i bitno mijenja agrarnu strukturu. Dosta smo se bavili istraživanjem seoske omladine. Tom se temom najviše bavio Edhem Dilić, koji je među nama slovio kao najbolji metodolog. Dilić je dosta pažnje posvećivao kvantitativnim metodama istraživanja seoskih fenomena. Posljednji veliki projekt u kojem sam sudjelovao, bio je posvećen mješovitim gospodarstvima, kako smo nazivali djelomično bavljenje poljoprivredom. Mješovita su gospodarstva bila, a i danas su, veoma proširen fenomen u hrvatskom selu. Zapravo je djelomično bavljenje poljoprivredom bilo najefikasniji način integracije seljaštva u urbano-industrijsko društvo. Seljak ostaje na svom posjedu, a istodobno participira u tekovinama urbanog društva. Kategorija tzv. čistih seljaka se bitno smanjila i oni danas predstavljaju marginalnu kategoriju u selu.

Paralelno s tim istraživanjima rastao je i mijenjao se sadržajni dijapazon časopisa. Isto su tako izlazile i knjige u biblioteci »Sociologija sela«. U međuvremenu se prvoj generaciji, koju su činili Šušvar, Cvjetičanin, Livada, Puljiz i Dilić, priključila nova generacija istraživača: Milan Župančić, Ruža First-Dilić, Ivan Magdalenić, Maja Štambuk, Alija Hodžić. Nakon integracije Centra za sociologiju sela s Institutom za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, priključila se urbana grupa koju su činili Dušica Seferagić i Vladimir Lay; oni su proširili istraživački dijapazon grupe i časopisa na teme urbane sociologije.

Na kraju želim nešto reći o onome što nije napravljeno, a planirali smo napraviti. Posebno mi je žao što nismo proveli istraživanje tzv. vitalnih individualnih gospodarstava, o čemu smo često razgovarali. Radi se o gospodarstvima koja trebaju preuzeti ključnu ulogu u razvoju našeg agrara. Sada je još očiglednija potreba razvoja vitalnih individualnih gospodarstava, jer naša sadašnja agrarna struktura predstavlja relikv prošlosti koja ne može izdržati konkurenciju s europskom poljoprivredom, s kojom se sve više suočava. Nadam se da će se ipak naći sredstva i ljudi za konačno provođenje jednoga takvog istraživanja. I još jedno neobavljeno

istraživanje zaslužuje pozornost. Riječ je o strukturi zemljišnih vlasnika, ili o tzv. »anketi parcele«, kako smo zvali taj potencijalni projekt. Kolega Defilippis će se toga sjetiti, jer smo nas dvojica najviše radili na pripremi tog istraživanja. Cilj je bio ostvariti uvid u vlasničku strukturu nad poljoprivrednim zemljištem za koju pretpostavljamo da je velika prepreka razvoju moderne obiteljske poljoprivrede. Polazili smo od pretpostavke da među zemljišnim vlasnicima prevladavaju nepoljoprivrednici, od kojih su mnogi odsutni jer žive u gradovima (vlasnički apsentizam). Kao i u Francuskoj nakon Drugoga svjetskog rata, pitanje glasi: kojom politikom koncentrirati zemljište oko onih ljudi, seljaka, koji će nastaviti poljoprivrednu proizvodnju?

Posljednji pokušaj da mi, vanjski suradnici, pokrenemo jedan istraživački projekt bio je nedavno razrađeni koncept istraživanja socijalnih posljedica izgradnje autoceste Zagreb - Split. Ivan Cifrić i ja predložili smo to istraživanje Vladi Republike Hrvatske, odnosno Ministarstvu za javne radove, obnovu i graditeljstvo, prije svega pozivajući se na činjenicu da ta autocesta gotovo cijelom svojom trasom prolazi kroz nerazvijeno seosko područje Hrvatske. Budući da je popis stanovništva bio 2001., polazeći od demografskih promjena bilo bi zaista poželjno identificirati socijalnu, ekonomsku i prostornu dinamiku oko autoceste. Bilo bi to veoma značajno za Hrvatsku, ali i za daljnji razvoj ruralne i urbane sociologije. Nažalost, pozitivnog odgovora na tu inicijativu nije bilo. To je istraživanje vjerojatno odgođeno za vremena kada nećemo moći zahvatiti sve fenomene koji će se pojaviti. Ignoriranje ovoga projekta svojevrstan je grijeh struktura vlasti prema sociologiji sela.

Ovdje nisam govorio o vrijednim i opsežnim projektima što su ih posljednjih godina proveli ruralni i urbani sociolozi Instituta, jer pretpostavljam da će o tome netko drugi govoriti. Osvrnuo sam se na ona istraživanja u kojima sam sâm sudjelovao ili sam na neki drugi način u njih bio involviran.

U svakom slučaju, neka mi bude dozvoljeno reći da bi ruralnosociologijska istraživanja u narednom razdoblju trebala koncentrirati na promjenu agrarne strukture i konstituiranje dinamičnih obiteljskih gospodarstava, ali isto tako i na druge promjene u ruralnom prostoru, koji je zadobio mnoge druge funkcije i koji čini glavni resurs hrvatskog društva.

Maja Štambuk

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, Hrvatska

Povodom 40. godišnjice *Sociologije sela*: struka, stvarnost, politika

Mnogi će se sociolozi sela složiti da je svaki ruralnosociologijski projekt zalaganje za ruralni razvitak. A kako je i osnutak časopisa »Sociologija sela« *par excellence* ruralnosociologijski projekt, vrlo mi je bliska pomisao da je jedan od ciljeva osnutka časopisa morala biti dobrobit sela. Na stranu to unutar kakvog se razvojnog modela razvitak sela onda institucionalno promišljao i na kojim ideološkim potkama je bio koncipiran. Činjenica je da je tijekom svih ovih desetljeća, a mislim da ga je to i održalo, časopis ustrajao na znanstvenom pristupu seoskim problemima i fenomenima, da je poticao empirijska istraživanja i danas je nezaobilazan i iznimno bogat izvor za pisanje nenapisane povijesti hrvatskoga sela. (I ne samo hrvatskoga.) Ustrajnost i odanost kojom su ga vodili urednici i uredništva, često i usprkos manjku institucionalne podrške, govori o našoj teško objašnjivoj vjeri u ono što smo radili, govori dijelom i o našoj struci i nama bliskim strukama, ali i nekoj tajnoj vezi između sela i nas. Pa i oni nekadašnji ruralni sociolozi koji su iz različitih razloga prestali baviti sociologijom sela i posvetili se nekim drugim znanstvenim izazovima, nikad zapravo nisu izgubili vezu ni s problemima sela ni s časopisom.

Časopis *Sociologija sela*, barem sam ga ja tako pomalo ili podosta aktivistički shvaćala, okupljao je suradnike kojima je itekako bilo stalo do razvitka toga velikog i zapuštenog segmenta hrvatskog društva. Nažalost, nešto više od toga, dakle nešto više od žarišta oko kojega su se okupljali sve malobrojniji društveni istraživači sela, nije baš išlo. Pa o utjecaju časopisa na ruralnu i agrarnu politiku teško da možemo i govoriti. Uostalom, ruralna se politika nikad i nije oblikovala u Hrvatskoj. I danas još vapimo za njom. Čujem da se u Ministarstvu poljoprivrede i šumarstva izrađuje strategija ruralnog razvitka. Međutim, koliko je meni poznato, sociolozi sela nisu uključeni u njezinu izradbu. To spominjem ne kao za hrvatsku politiku neobičnu praksu, već samo kao argument tvrdnji o premalom utjecaju znanja na hrvatske primijenjene politike, pogotovu o premalenom utjecaju domaćeg znanja.

Još ću navesti jedan primjer, pa da se »odlijepim« od politike. Svi znate da je Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva nadležno za ruralni razvitak. U proljeće su raspisali Natječaj za projekte VIP-a (Vijeća za istraživanja u poljoprivredi). Na taj se natječaj javila jedna skupina istraživača različitih struka (sociolozi, demografi, urbanisti, arhitekti koji proučavaju narodno graditeljstvo, etnolozi, agrarni ekonomisti, poljoprivredni savjetnici) i prijavili projekt pod nazivom *Socijalno-gospodarski modeli održivog razvitka na selu: primjer Unija i Žumberka*. Prošli smo prvi krug natječaja relativno s dobrim odjekom, ali u drugom krugu nismo prošli. Koliko znam, u drugom je krugu to bio jedini projekt o seoskom razvitku. Kuloarski sam saznala da je jedan od razloga našeg niskog rejtinga bio i taj što se iz prijedloga

projekta ne vidi jasno kako bi taj projekt utjecao na razvitak poljoprivrede. Usput spominjem da smo, kao društvenu i znanstvenu potporu projektu, imali preporuke Sveučilišta u Zagrebu i Sveučilišta u Georgiji.

Dakle, glavni nadležni za ruralni prostor u Hrvatskoj i dalje svode selo na poljoprivredu, pa razvitak sela vide isključivo kao razvitak poljoprivrede. I dok je u Europi agrarna politika sve više dio ruralne politike, u nas se još uvijek »gusla« obrnuto. I to će tako biti sve dok ruralni razvitak bude ekskluzivno stvar stručnjaka agronomskih i veterinarskih struka!¹ Oni su ekskluzivno određeni kao kreatori ruralne politike.

To je jedna strana pogleda na selo u Hrvatskoj. Dakle, selo je poljoprivreda, i od te sintagme nikako da se odlijepimo.

Postoji i druga strana koja ima svoj pogled i *određeni indirektni utjecaj na ruralni razvitak*, proizišao iz rada u svojoj struci. Ovdje nalazimo različite stručnjake: često urbane sociologe, intelektualna urbana zanimanja, poput arhitekata, urbanista, pravnika, ekonomista, koji seoski razvitak prije svega vide kao razvitak komplementaran urbanome. Po posljedicama možda najdalekosežniji utjecaj ove skupine jest u tome što se, bez ikakvih ograda, smatra da valja probirati ruralno stanovništvo i najkvalitetnije, dakle, najmlađe, najpoduzetnije, najaktivnije preseliti u grad. A u selu će se planirati ono što treba gradskom stanovniku, umornom i zasicenom, željnom relaksacije. Pa ako taj stanovnik kaže da ne može zamisliti da se na otoku na kojem on ljetuje sagradi aerodrom, onda ne treba graditi aerodrom. Ili ga elektrificirati ili nešto slično. Ovoj skupini pripadaju i neki graditelji vikendica u seoskom prostoru. Htjeli bi da selo nema domaće životinje, jer one ili smrde, ili kukuriču rano ujutro. Jutarnja zvonjava crkvenih zvona ih izluduje. Najradije su prostorno odvojeni. Oni ne postavljaju suvišna pitanja o ljudima koji ondje žive. Uostalom, što ljudi u selu znaju? Sva je mudrost odavno smještena u gradu! O političkoj i financijskoj moći da i ne govorimo.

Ovo je vrlo gruba slika hrvatskog odnosa prema selu, nije istraživačka, već iskusvena. Podsjećam još i na odnos medija prema selu, prema izrazima »seoski« i »seljački«: ti su termini u pravilu negativno konotirani.

Podsjećam također da je hrvatski Državni zavod za statistiku zadnji put za popisa 1971. rabio pojmove »selo« i »seosko stanovništvo«. Od popisa 1981. selo je u statistici »ostalo naselje«, a seosko je stanovništvo »ostalo stanovništvo«.

A seoski razvitak valja temeljiti na posebnostima seoskog svijeta: osobito na činjenici da je selo nedjeljivo vezano uz prirodu i prostorne čimbenike. Već je sama ta činjenica dovoljna da mu se ne pride kao općem ili urbanom razvitku. Selo se definira kao specifičan način društvene organizacije, to su male aglomeracije, ri-

¹ INRA: Institut national de la recherche agronomique. Proračun od 573 milijuna eura. Za pošljava 10.000 ljudi. Na čelu joj je od 1999. ruralni sociolog Bertrand Hervieu, učenik i suradnik Henria Mendrasa. Znanstvenu direkciju INRA-e za društvena i ekonomska istraživanja te za pomoć pri odlučivanju također vodi sociolog, Philippe Lacombe.

jetka je naseljenost, prevladava zelenilo, lokalni materijali, jednostavna je podjela rada, mali je broj institucija. Selo nije grad, a ipak ga se neprestance mjeri urbanim kriterijima. Njegov se razvitak modelira (ako se uopće modelira) prema eventualnim gradskim zahtjevima i potrebama. A selo je samosvojna, »drukčija« naseljska jedinica, i upravo je takvu treba razvijati i jedino takva ima *raison d'être*. Selo mora sačuvati neke svoje posebnosti, jer će jedino takvo postati *relevantan alternativni životni i radni izbor*. Upravo posebnosti *ruralnog svijeta i ruralnog razvitka traže specijalizirane, posebno obrazovane stručnjake*. Mislim da smo ih uspjevali okupiti baš oko »Sociologije sela«.

Promjene se, naravno, događaju, a događale su se i prije. Međutim, nisu se odvijale na temelju *općeprihvaćenih* strateških ciljeva ruralnog razvitka, jer ih nije bilo. Moderan pristup selu *isključuje ekskluzivnost bilo kojeg segmenta*. Samim tim isključuje i uskodisciplinarnan pristup znanstvenim i stručnim promišljanjima, podlogama i operacionalizaciji razvojnih ciljeva i razvojnih modela.

Želimo li revitalizirati seosku Hrvatsku, a to nisu samo sela već i periferijski gradići, nužno ju je socijalno i gospodarski diversificirati, dakle, ne oslanjati razvoj tih područja samo na poljoprivredu. Selo ne smije biti zatočenik poljoprivrede. Uostalom, moderna se socijalna politika zalaže da obitelj ima dva, po mogućnosti nezavisna izvora prihoda. To je osobito važno za seosku poljoprivrednu obitelj zbog rizika immanentnih poljoprivrednoj proizvodnji.

U nas se termin »ruralni razvitak« pojavljuje više kao pokriće za razvojne projekte kojima nedostaje širine, nego kao moderan razvojni koncept. Zato i nije čudno što se prilike u selima sporo mijenjaju, što se ne usporavaju negativni demografski, društveni, ili gospodarski trendovi. Čak unatoč određenim naporima koje država nesumnjivo čini!

Hrvatski grad, sa svoje strane, jedva prepoznaje vrijednosti svoje ruralne okolice, ne prepoznaje potrebe svojih građana koji se mogu zadovoljiti u razvijenoj i uređenoj okolici, ne prepoznaje ulogu koju ima u odnosu na ruralnu okolicu i, posljedično, *ne preuzima odgovornost koju ima prema razvitku svojega ruralnog ruba i ukupnoga ruralnog prostora*. Ovdje bih posebno prozvala Zagreb, najjači gospodarski centar. On je i metropola, što znači da ima odgovornost za prostorno ujednačen razvitak zemlje.

Naš časopis koji je opstao tolike godine usprkos svemu, pa i tome što malo tko vidi korist od njega, svojom ustrajnošću dobar je primjer svim svojim suradnicima, osobito mladima, da i dalje istraživački i akcijski podupiru seoski razvitak. Da nisam uvjeren da se, zalažući se za razvitak sela, zalažem i za razvitak Hrvatske (jer nema razvijene Hrvatske bez razvijena sela), vjerojatno se odavno ne bih bavila ovim poslom. Dok to ne postane jasno većini, selo će i dalje jedva životariti i u njemu će se tek slučajno nešto događati.

Na kraju još samo jedna rečenica: trideset sam godina u ruralnoj sociologiji i najkorisnijim svojim prinosom struci držim ovih desetak godina uredničkog staža u *Sociologiji sela*.

Antun Petak

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska

Sociologija sela: časopis koji obvezuje i koji duguje

Razdoblje od 1998. godine naovamo, u kojemu obnašam dužnost glavnog i odgovornog urednika časopisa »Sociologija sela«, može se okarakterizirati s nekoliko naznaka.

Prvo, zlatno doba znanstvenoistraživačkog rada i produkcije zagrebačke ruralno-sociologijske škole (sedamdesete godine 20. stoljeća) iza nas je. Razmjerno brojna jezgra, osam stalno zaposlenih istraživača 1973. godine u Centru za sociologiju sela Instituta za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, spala je 1999. na dva istraživača. Motivi odlaska istraživača nisu bili isti, ali im je pogodovala neizvjesnost izazvana prekidom novčane potpore sustavnih ruralnosociologijskih istraživanja devedesetih godina. A časopis ne može bez istraživanja. Naslijedio sam dva rukopisa, bez jamstva ponude novih.

Drugo, osim što je časopis gotovo ostao bez vlastitoga istraživačkog oslonca, istraživači iz referentnih disciplina u Hrvatskoj svode se »na prste dviju ruku«, a u ratu su prekinuti i kontakti sa sociolozima sela i autorima iz srodnih disciplina iz ostalih država nastalih raspadom Jugoslavije. Veze su jedino ostale s istraživačima iz Slovenije i Makedonije, a teško su održavani i kontakti sa svijetom.

Treće, »Sociologija sela« jest ugledan časopis, ali pripada kompetitivnoj mreži kvalitetnih i dobro suportiranih specijaliziranih periodičnih publikacija: od ruralnosociologijskih *Rural Sociology* (SAD), *Sociologia Ruralis* (Europa), *Quaderni di Sociologia Ruralis* (Italija), *Rural Society* (Australija), preko antropologijskog *Études rurales* (Francuska), do agroekonomskih *Économie rurale* (Francuska), *Rivista di economia agraria* (Italija), *Wies i rolnictwo* (Poljska), *Journal of Agricultural Economics* (Velika Britanija), *American Journal of Agricultural Economics* i *Land Economics* (SAD), te mješovitih *Les Cahiers Ruraux* (Belgija), *MEDIT* (Italija), *Zeitschrift für Agrargeschichte und Agrarsoziologie* (Njemačka), *Revista de estudios agro-sociales* (Španjolska), *Zeitschrift für Agrarwirtschaft und Agrarsoziologie* (Švicarska), do bibliografskoga *World Agricultural Economics and Rural Sociology Abstracts* (Velika Britanija) i drugih.

Četvrto, logistika časopisa nije postojala a i danas je upitna. Čak je bila formalizirana inicijativa o promjeni izdavača. Uzdao sam se u sê, surađivao s Milanom Župancićem, i računao s potporom IDIZ-a čije mi je Znanstveno vijeće izborom izrazilo povjerenje.

Peto, glavnim i odgovornim urednikom postao sam iako izvorno nisam ruralni sociolog. U Odjel za fundamentalna sociologijska istraživanja Instituta za društve-

na istraživanja Sveučilišta u Zagrebu (IDIS) došao sam 1. studenoga 1967. godine, i čak sam pokojnoga profesora Rudija Supeka. Predstavnik zagrebačke ruralno-sociologijske škole upoznao sam na dva načina. Prvo sam 1963. upoznao Stipu Šuvara u uredništvu časopisa »Naše teme«. Drugi se susret zbio školske godine 1967./1968. na postdiplomskom studiju koji je IDIS organizirao zajedno s Odsjekom za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Taj prvi postdiplomski studij iz sociologije na Zagrebačkom sveučilištu, čiji sam bio polaznik i tajnik, upisali su i Vlado Puljiz, Ivan Magdalenić, Milan Župančić, Silva Mežnarić i Jordan Jelić, svi iz Odjela za sociologiju sela Agrarnog instituta. Istraživački kontakt uspostavio sam 1972.-1974. sudjelujući, na poziv Edhema Dilića, u (nažalost zadnjem) empirijskom istraživanju seljačke omladine u Hrvatskoj. Rezultati istraživanja objavljeni su u dvobroju 49-50/1975. »Sociologije sela« i u posebnoj publikaciji 1977. Dilić je na sebi svojstven način okupio iznimno respektabilnu skupinu, koja je ostavila znakoviti trag. Suradnju sam nastavio.

U tim okolnostima, i to tek pošto su koncepciju časopisa prihvatili članovi Uredništva i Savjeta časopisa (međunarodnog sastava), funkcionirao sam i kao neki »prinudni upravitelj«, a kako sam bio prepušten sam sebi, najčešće i kao »one man band«. Renomirani su me znanstvenici počastili povjerenjem ušavši, na moju molbu, u Savjet časopisa. Taj veliki moralni impuls, zajedno s odzivom suradnika i recenzenata, unatoč besparici i bremenu problema počeo je davati rezultate. Objavili smo tri broja o postsocijalističkoj tranziciji - jedan opći i dva o selu u tranziciji; izašao je tematski broj »Kako živi narod na hrvatskim otocima?« - prva valorizirana suma znanja i prinos istraživanju otočnosti kao posebnog varijeteta društvenosti objavljena u hrvatskom sociologijskom časopisu; produbili smo obradu socijalnih aspekata biološki vrijedne hrane i bioetike, te obnove sela i razvoja ruralnog prostora; ponovno smo dobili suradnike iz inozemstva, povećali i poboljšali međunarodnu komunikativnost, te otvorili časopis i istraživanjima prostornoga i sociokulturnog razvoja.

Odgovaramo li, i kako odgovaramo izazovima poštujući baštinu časopisa - pitanje je za referentan dio znanstvene zajednice. Meni se, iz iskustva stečenog svladavanjem poteškoća, nameću izvjesne pouke i poruke.

1. Časopis ovakvoga profila i visokog renomea, te naše ruralnosociologijsko istraživačko jezgro, njihova otvorenost i sudjelovanje u fronti znanstvenoistraživačkih proboja, kao i vrlo plodna suradnja s drugim disciplinama, obvezuju znanstvenu politiku Hrvatske. Međutim, znanstvena se politika ponašala neshvatljivo. Iako je *Sociologija sela* vrijedna međunarodna referenca, godišnja potpora koju dobiva iznosi od 6.000 do 15.000 kuna. Komentar je izlišan, i to ne samo zato što jedino mîg s tim novcem može izdati dva ili tri svešćića godišnje!

2. Problem ruralnosociologijskog časopisa mnogo je širi od potpore za tiskanje i on, ako ne prvenstveno onda u najmanju ruku podjednako, podrazumijeva naravi sociologije sela primjeren poticajan model financiranja znanstvenoistraživačkoga rada odnosno projekata. Znanstvena politika koja se prakticira u suprotnosti je s modelom financiranja znanosti koji njezini akteri zagovaraju kao kompatibilan

Europi i svijetu. Kreatori znanstvene politike ne poštuju posebnu shemu potpore, tzv. model otočnoga carstva (*island's empire*), kojega Zapad primjenjuje u ovom području (zbog strategijske uloge) i u vojnim istraživanjima.

Diana Crane (1980.) je pokazala da su zlatne godine agrarne i ruralne politike SAD bile međuratne godine kada su ministarstvo poljoprivrede vodili i u kreiranju i provedbi tih politika ključnu ulogu imali sociolozi sela. Razlog je jednostavan. Zbog strukture znanja i umijeća (problemskog i kritičkog pristupa), sociolozi su kao profesija u prednosti pred tzv. tehničkim profilima koji rješavaju zadaće kao tehničke probleme. Šire i metodologijsko obrazovanje sociolozima omogućuje prepoznavanje i raščlambu ključnih problema, te uvid u tzv. determinističke strukture rezidua. Ili, vođenje učinkovite strukturalne politike zahtijeva šira i temeljitija znanja i umijeća od onih što ih posjeduju tzv. tehničke profesije.

Hrvatska znanstvena i tehnologijska politika ne uvažava paradigmatičnu vrijednost prve mjere državne tehnologijske politike iz 1851. godine, kojom je američki Kongres od svakoga dolara poreza ubranoga od farmera i rančera, 25 centi (četvrtinu dolara) usmjerio na širenje tehnoloških rješenja i znanja. Prvi put u povijesti država je zakonom intervenirala u razvoj tehnologije, i što je još važnije - bila je to također i mjera agrarne politike. Mjera je paradigmatična ponajprije zato što je Kongres njome posegnuo u, onda zaštićeno, područje načina američkoga života, u vrlo visoku autonomiju saveznih država u zakonodavnoj regulaciji privatne inicijative i prisvajanja probitaka privatnog ulaganja. Prvi je put država jamčila dostupnost inovacija i razvitak infrastrukture njihove difuzije svima, bez obzira koliki su iznos kao poduzetnici u to sami uložili. Nadalje, SAD (čiji je pristup poznat kao sektorski) učinile su to zbog strategijskog značaja ruralnih resursa. Disperziranost i usitnjenost a time i niska akumulativna sposobnost, proizvodnim jedinicama (farmama i rančevima) pojedinačno ne jamči dovoljna, stabilna i dugoročna ulaganja u diseminaciju znanja, a poglavito ne u njegovo stvaranje. Većina hrvatskih obiteljskih gospodarstava su sitne, izraubarane i akumulativno nesposobne proizvodne jedinice koje ni same, ni udružene ili kao zajednice ne mogu osigurati dovoljna sredstva i interaktivnu mrežu artikulacije potreba korisnika za znanstvenim istraživanjima. Osim modela »otočnoga carstva« (istodobno poticajnog i zaštitnog sustava), ovdje je nužno primijeniti i tzv. francuski model koordinirane politike. Istraživanja ruralnog prostora podupiru Ministarstvo znanosti i tehnologije, ali i Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i prehrane, Ministarstvo zaštite okoliša i prostornoga planiranja te druga, a uskladuje ih posebno vladino tijelo kojim predsjedava predsjednik vlade.

3. Uvjet učinkovitoga obnašanja zadaće glavnoga urednika jest zdušno provođenje i njegovanje potpune otvorenosti časopisa u znanosti svemu vrijednome i produktivnom. Bitna sastavnica baštine zagrebačke ruralnosociologijske škole, na što upućuju osvrti na znanstvena istraživanja kao pretpostavku razvoja i časopisa i dobrobiti sela, bila je njezina otvorenost i sudjelovanje na samoj fronti znanstvenih proboja. Zagrebačka je škola iskoračila iz uskoga metodologijskog instrumentarija - studija seoske zajednice (*rural community studies*) i pukog pozitivističkog empirizma, baštinjenoga nakon Drugoga svjetskog rata od ruralne sociologije

SAD. Značajniji razvoj sociologije sela omogućilo je korištenje istraživanja sociologije razvoja i kompletan sociologijski metodologijski instrumentarij, s jedne strane, i kada je - uočavanjem aktera i ograničenja razvoja nerazvijenoga (trećeg) svijeta i promjena ruralne stvarnosti razvijenoga svijeta, prevladan svojevrstan romantičarski pogled, s druge. Zagrebačka je grupa tu matricu slijedila od osnutka kao svoj programski zadatak. Ta je matrica i dala uratke poput studije »Društveni procesi i promjene na selu«, ili monografije o selu Jalžabet. Uvjet napretka jest sudjelovanje u razvoju i otvorenost novim razvojnim tendencijama sociologije sela i graničnih disciplina. Obadvije ih i sada nastojimo slijediti.

Perspektiva časopisa ovisi o našoj sposobnosti propitivanja i obrade problemskih sklopova kao što su:

a) razvoj sociologije sela, kao primijenjene discipline, i agrarna i ruralna politika (mogućnosti i dosezi kvalitativne i kvantitativne metodologije u istraživanju sela i poljoprivrede, interdisciplinarna istraživanja, kreiranje i evaluacija agrarne i ruralne politike, itd.);

b) privatizacija u poljoprivredi po modelu neoliberalnog kapitalizma, reprodukcija života u ruralnoj sredini, nestajanje poljoprivrede i nova prostorna, ekonomska, socijalna, politička i kulturna dinamika u selu (zapasivanje državnog zemljišta, upravljanje zemljištem i duboka diferencijacija vlasnika, gospodarstava i domaćinstava; razbijanje PIK-ova kao zaokruženih proizvodno-prerađivačko-prometnih cjelina, neoliberalističko dokidanje zadruga i gubitak kompetitivnosti s izloženošću masovnom uvozu poljoprivrednih viškova zapadnih zemalja; vitalna obiteljska gospodarstva, ruralni tip života i reprodukcije, te zakon europske kapitalističke modernizacije; posljedice mehaničkog zadiranja i promjena funkcija ruralnog prostora; socijalna sigurnost, mehanizmi socijalne integracije i socijalne solidarnosti; institucionalna infrastruktura ruralnih naselja i gubljenje institucija; artikulacija ekonomskih i političkih interesa i seljački prosvjedi);

c) demografske promjene u ruralnom prostoru (od biološkog generatora do iščezavanja);

d) izazovi (probici i nedostaci) ulaska u europske integracije, posebice u EU, poglavito opasnosti po poljoprivredu, seljaštvo i ruralni razvoj;

e) regionalizacija (voluntaristička teritorijalno-politička podjela prostora naspram prirodnih i povijesnih regija gospodarski, kulturno i socijalno vezanih uz gravitacijska središta);

f) struktura i funkcije seoske i poljoprivredne obitelji te ruralne zajednice, socijalna (re)konstrukcija ratom raspolučene lokalne, ruralne zajednice;

g) profesionalizacija poljoprivrede i mladi u selu i poljoprivredi;

h) obnova sela i razvoj ruralnog prostora, rurizam, upravljanje i gospodarenje te čuvanje vrijednosti ruralnog prostora.

(Stanka, a potom nastavak diskusije.)

Antun Petak

Sukladno programu, svaki govornik dobro je došao. Govoriti želi nekoliko pojedinaca. No prije početka rasprave želim pozdraviti dr. Božu Žaju, zamjenika ministra rada i socijalne skrbi, koji nam se pridružio sada kada su mu to obveze dopustile. Želim prenijeti i ispriku profesora Ante Simonića koji je, zbog međunarodne obveze, morao otputovati u Dubrovnik.

Prva se za riječ javila Dušica Seferagić, a zatim Zvonimir Baletić, Josip Defilippis, Mirjana Randić i Bosiljka Milinković. Dušica Seferagić zastupa u uredništvu sociologiju grada, u širem smislu sociologiju prostora. Zvonimir Baletić je na stranicama našega časopisa na vrstan način demonstrirao nužnost i produktivnost interdisciplinarnog povezivanja ekonomije, gotovo bih rekao, političke ekonomije i sociologije sela. Josip Defilippis osobito nas je zadužio meritornom obradom agroekonomskih problema jadranskog područja i otoka, ukazavši na osobitosti i ključan značaj modela mješovitosti otočnih gospodarstava. Mirjana Randić ponudila nam je izvrstan prilog o magiji, proizišao iz istraživanja poduzetog u pripremi izložbe o narodnoj medicini u Etnografskom muzeju u Zagrebu. Naposljetku, za riječ se javila Bosiljka Milinković, znana po iznimnom i jedinstvenom bibliografskom prinosu i opusu iz sociologije sela i srodnih znanstvenih disciplina. O tome rječito svjedoči njezin pregledan rad o ulozi našega časopisa u bibliografskim istraživanjima, objavljen u obljetničkom dvobroju 157-158.

Izvolite.

Dušica Seferagić

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska

Urbani sociolozi i časopis *Sociologija sela*: ka sociologiji prostora

Iako nisam bila glavna urednica časopisa, ipak bih nešto dodala kao članica Uredništva *Sociologije sela*. Podsjećam vas da od ranih sedamdesetih godina prošloga stoljeća u časopisu redovno svoje članke, rezultate istraživanja, teorijske rasprave i sl. objavljuju i urbani sociolozi. Urbani sociolozi »rođeni« su zahvaljujući Stipi Šuvaru, koji je stvorio tu profesiju u Hrvatskoj i koji je stvorio radna mjesta, između ostalih i prva dva radna mjesta za obrazovane urbane sociologe u Institutu za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu (za dvoje od nas), a za neke u drugim urbanističkim institucijama. Istovremeno je imao viziju da ta disciplina ne može biti samo teorijska, i ne samo istraživačka, već i aplikativna i aplicirana, i zato je stvorio mrežu urbanih sociologa koji su radili u institucijama,

Urbanističkom institutu Hrvatske, Urbanističkom zavodu Grada Zagreba, Institutu za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.

Provodeći svoja istraživanja, mi smo ih naravno objavljivali i u *Sociologiji sela*. Objavljivali smo ih i u drugim časopisima, ali su ti časopisi po svom profilu bili stručna periodika iz urbanizma, arhitekture. Dužnost mi je da kažem da smo mi i postojali, i da smo radili. Radove na stranicama *Sociologije sela* objavljivali smo samostalno i u koautorstvu sa sociolozima sela i drugima, i to abecednim redoslijedom: Ognjen Čaldarović, Fedor Kritovac, Nataša Lončar Butić, Vesna Popovski, Melita Richter, Dušica Seferagić i Stipe Šuvar. Iz te skupine urbanih sociologa u *Sociologiji sela* prilog jedino nije objavio Vladimir Lay.

Također moram reći da je urbana sociologija u početku bila s dosta velikim otporom prihvaćena, bolje reći nije dobro prihvaćena, kao »sad se ovi bave gradom, a mi se bavimo selom«. To svi znate i to se ne da poreći. I zbog toga što je u pitanju drugi pristup nego u sociologiji sela, nas se uči iz drugih izvora, tu je bila i čikaška škola i dr., dakle, to je pristup na drugi način i s drugim dispozicijama. Mi smo se nastojali povezati ne samo zato što su urbana i ruralna sociologija dijele sociologije prostora, to je činjenica, nego i zato što su se promjene u prostoru događale na način da niti je selo više bilo »čisto« selo koje se romantično može braniti, niti je grad više bio u svojim zidinama onako kako se prije zamišljalo, nego se cijeli prostor mijenjao, da to nazovemo *rurbanizacijom*, što nije moj pojam nego je odavno upotrijebljen u literaturi.

Prema tome, da ne duljim, želim reći da je bilo više sluha, mislim da bi urbana sociologija sa svojim skromnim kadrom više pridonijela razvoju sociologije prostora. S druge strane, mi smo zadržali naslov časopisa *Sociologija sela* zato jer on ima svoju tradiciju i vrednovan je onoliko koliko je već vrednovan. Inače bi se on danas, osim *Sociologija sela*, s punim pravom mogao zvati čak i *Sociologija prostora*.

Zvonimir Baletić

Zagreb, Hrvatska

Sociologija sela i mogućnost autentične agrarne politike

Drago mi je što sam ovdje i da sam spomenut kao jedan od pomagača, iako sa strane, jer sam se bavio ruralnom ekonomijom, a to je zapravo dio onoga čime se ruralni sociolozi moraju baviti. Ruralna organizacija života teško postavlja granice između ekonomije, sociologije i drugih oblasti, tako da onaj tko se bavi ruralnom ili poljoprivrednom ekonomijom normalno zalazi u cjelinu seoskoga života, i zato

se i formira multidisciplinarno. Kasnije, kad se od toga odvoji, smatra da mu je to iskustvo korisno i inspirativno. Tako je i meni dobrodošlo što ekonomiju nisam počeo s analizom tržišta, kupovine i prodaje, nego sa sustavom reprodukcije života makar i u ruralnoj sredini.

Nedavno sam uzeo u ruke jednu staru knjigu - *An Essay on the Distribution of Wealth and on the Sources of Taxation* (Ogled o raspodjeli bogatstva i o izvorima oporezivanja), koju sam inače cijenio i volio, i našao u njoj nešto što me je naprosto iznenadilo. Knjiga je pisana 1831., dakle prije 170 godina, napisao ju je jedan lucidni engleski ekonomist, profesor političke ekonomije u Londonu, Richard Jones (1795.-1855.). U njoj je on iznio mišljenje koje se pokazalo kao veliko proročanstvo: Istočna Evropa, zaključio je on, imat će velikih problema s kapitalističkom modernizacijom, prolazit će teškoće, bit će pokušaja takve modernizacije, ali mnogi od tih pokušaja neće uspjeti, unatoč političkim elitama koje će je htjeti provesti, ali će teško u tome uspjeti. Zato treba očekivati niz neuspjeha na tom putu, s neizvjesnim ishodom, s time da je - iako nije išao u podrobniju analizu - naveo: ta društva su prije svega temeljena na drugačijem tipu organizacije života i rada, koji se teško može podvesti pod zakon europske kapitalističke modernizacije, ona počivaju na ruralnom tipu života i reprodukcije, pa će taj sustav pružati snažan otpor takvoj vrsti modernizacije, s tim da će poljoprivreda toga tipa dugoročno slabjeti, ne stvarajući potrebnu zamjenu, tako da ta društva mogu ući u dugoročnu krizu, ostati bez poljoprivrede od koje su vijekovima živjela, zapravo da neće uspjeti izgraditi snažnu osnovu za alternativnu kapitalističku strukturu i proces koji bi ih integrirao u zapadni tip kapitalizma.

Kad retrospektivno gledamo što se tijekom 150 godina u nas - kao i u našem istočnom okruženju - desilo, onda vidimo da su te njegove riječi doista proročanske. Najprije je došlo do odbijanja kapitalizma kroz narodnjaštvo i anarhizam, pa se tražila alternativa u socijalizmu. Pa je i socijalizam propao, pa smo se opet vratili na to da trebamo radikalno uvesti liberalni kapitalistički sustav, a ne znajući zapravo kako to izvesti, i kako preživjeti razorno djelovanje globalne kapitalističke konkurencije.

Mislim da smo opet pred završetkom jednoga neuspjelog eksperimenta, ali i pred dilemama što napraviti. Ja zapravo nisam siguran što znači ovo kad kažemo »prilagoditi se europskim modelima«. Kojim europskim modelima? Može li se, recimo, hrvatska poljoprivreda prilagoditi britanskom modelu proizvodnje, ili francuskom, ili možda američkom? Ja mislim da u nas još uvijek postoji čvrsta veza ruralnog života i poljoprivrede s prirodom, s kozmologijom neke jake strukture koje je, u uvjetima relativnog zaostajanja, teško razbiti i prevesti na mehanički tržišni sustav, kakav nam se danas nudi. A čak i da je moguće, bi li to bilo dugoročno racionalno i održivo rješenje? Možda.

Mi smo to prihvatili, i danas guramo, ali prvi problem vidim već u samoj poljoprivredi. Nastavimo li ovim putem, imat ćemo sve veće teškoće, jer je u današnjoj situaciji taj model gotovo neprovediv. Strukture koje postoje su neprilagodljive, a

ono što bi se možda moglo napraviti, primjerice, da prodamo ove naše poljoprivredne kombinete, je li to racionalno rješenje? Može li se ovakva poljoprivreda (makar se ona i modernizirala u poduzetničkom smislu, iako ne znamo tko bi bili poduzetnici) i u ovakvoj situaciji nositi s Europom, ili uopće može li funkcionirati? Ja nisam siguran može li. Mislim da u sadašnjim uvjetima vanjske konkurencije možemo umjesto vlastite poljoprivrede imati masovan uvoz poljoprivrednih viškova iz Europe. I, prema tome, da cijela naša poljoprivredna politika završi slomom i da ostanemo bez poljoprivrede, a da nismo riješili pitanja ni ekonomije, ni prostora, ni ljudi. Naime, kako te resurse, za koje kažemo da ih imamo, uopće staviti u neki sustav u kojem se mogu adekvatno valorizirati, u kojem mogu funkcionirati kao osnova reprodukcije života? Ja sam u tom pogledu vrlo skeptičan, ali ja nisam ni jedini ni prvi. Ono što možemo sigurno konstatirati jest da nam poljoprivreda ubrzano nestaje.

Ti nas problemi stalno i sve snažnije pritišću u ovom naletu prakse slobodnog tržišta, liberalne koncepcije gospodarenja, koja nema političkih i socijalnih ograničenja, koja ne vodi brigu o čuvanju resursa, o lokalnim uvjetima i vrijednostima. Taj put može biti vrlo opasan i može nanijeti nepopravljive štete ovoj zemlji. Stoga mislim da bi se sociologija sela u ovom momentu trebala revitalizirati, da pokaže kako se, može li se, i u kojoj mjeri može voditi autentična politika prilagodena našim potrebama, ali ne u suprotstavljanju svijetu, ne u izolaciji, nego jednostavno kako da to što imamo na adekvatan način možemo valorizirati i uklopiti u svjetsku ponudu kao autentičnu vrijednost. To je jedan od temeljnih izazova. Ali bez sustavnih napora i dubljih analiza, u čemu bi i ruralna sociologija trebala više sudjelovati i pokazivati smjer, teško je očekivati povoljan ishod. Agrarna politika, koja se vodi pod dominantnim utjecajem Hrvatske seljačke stranke, mislim da je prihvatila jedan poduzetnički model koji će u našem selu stvoriti velike probleme, ekološke i socijalne a, s druge strane, resurse koje imamo neće iskoristiti po principima i standardima moderne kapitalističke ekonomije. I tu ćemo se spotaknuti, ne budemo li pažljivi, ne prilagodimo li inventivno tu politiku stvarnim potrebama i ljudi i prostora, očuvanju i unapređenju života, čime bismo mogli postati, zanimljiva produktivna i kulturna sredina, zanimljiv prostor ne samo za nas same nego i za svijet.

Josip Defilippis

Split, Hrvatska

Ekonomija ruralnog prostora, selo pred novim izazovima i časopis Sociologija sela

Zahvaljujem na pozivu i želim izraziti svoju radost što se nalazim u starom društvu s kojim sam imao čast i zadovoljstvo surađivati i družiti se dugi niz godina.

Što kazati poslije svega što je rečeno? Samo nekoliko natuknica.

Podsjetio bih vas da je ruralna sredina vrlo kompleksan prirodni, društveni, gospodarski, kulturni fenomen, pa su sva zbivanja u tom prostoru izvanredno složena. *Sociologija sela* je od svoga osnutka počela s prikazima i analizama socijalnih problema razvoja našega sela. Međutim, relativno se dosta rano uvidjelo da taj aspekt nije dovoljan i tematika je proširena na ekonomiku poljoprivrede, kao temeljnu gospodarsku granu ondašnjega sela. I tako smo dobili niz vrlo vrijednih priloga proizišlih iz istraživanja socioekonomskih prilika u selu.

No, razvoj ide dalje. Neka aktualna istraživanja pokazuju da danas manje od jedne trećine aktivnih osoba u selu radi u primarnoj djelatnosti (poljoprivredi), nešto više od jedne trećine u sekundarnim djelatnostima, a nešto malo manje od trećine u tercijarnim djelatnostima. To su dosta površni podaci te bi trebalo provesti dublju analizu i vidjeti detaljnije što oni zapravo znače. Općenito, oni pokazuju da se u tom selu na koje mi gledamo s dosta skepse, ipak događa nekakvo restrukturiranje.

Mi često govorimo o nekom »prosječnom« hrvatskom selu. I navedeni podaci se odnose na to »prosječno« hrvatsko selo. Međutim, takvo hrvatsko selo u stvarnosti ne postoji. Postoji cijeli niz regija koje imaju specifična sela, sa svojim specifičnim obilježjima, problemima i promjenama. Ne možemo naše priobalno - otočno selo strpati zajedno sa slavonskim, ličkim i zagorskim selom, i onda iz toga izvući neko prosječno hrvatsko selo. Prema tome, i prethodno navedeni rezultati istraživanja vjerojatno se odnose na sela u prosperitetnim područjima koja je zahvatio razvoj. Ti nas nalazi navode da se praktično radi o izmjenama gospodarske strukture sela. To nas upućuje da danas u tim sredinama više nije dovoljno istraživati ekonomiku poljoprivrede kako bi se utvrdila ekonomska situacija u selu, već moramo istraživanja proširiti na niz gospodarskih djelatnosti koje se u tim »novim« selima instaliraju. Morali bismo govoriti o »ekonomiji ruralnog prostora«, disciplini koju bi u nas tek trebalo konstituirati.

U tim prostorima zahvaćenim razvojem, na novoj gospodarskoj strukturi razvija se nova društvena struktura, koju valja istražiti. To više nisu poljoprivredna domaćinstva, poljoprivredno stanovništvo. Predmetom novih istraživanja postaje ko-

rištenje i očuvanje prostora kao nacionalnog resursa, na što se nadovezuju istraživanja održivog razvoja. Naše bi istraživanje trebalo usmjeriti u tom pravcu, jer u prostoru se obično događaju ozbiljniji zahvati. Svi se ti problemi jasno ističu u područjima zahvaćenim turizmom, a i aktualna zbivanja oko trase autoceste Zagreb-Split otvaraju niz novih pitanja. Izvedba tako grandioznog pothvata kao što je autocesta, imat će velikih reperkusija na prostor i život u tom prostoru. Pri takvim prostornim zahvatima neminovne su i neke greške, od kojih bi se mnoge prethodnim istraživanjima vjerojatno mogle umanjiti. Šteta je što se takav projekt ne može organizirati, jer takvih zahvata u prostoru ima mnogo i svi će oni, negdje više - negdje manje, utjecati na život i organizaciju života na tom prostoru, a to znači na razvoj ruralnog prostora i sela.

Naše su rasprave često bile opterećene lamentacijama nad selom koje, eto, »propada« i »umire«. Takve stavove ne bismo smjeli generalizirati, jer oni nisu točni, a pridonose razvoju osjećaja nemoći - skepse. U seoskom se prostoru događa *razvoj* koji negdje znači prosperitet, negdje zastoј, a negdje i nazadovanje. No to je u biti svakoga razvoja.

I tako se danas u istraživanjima sela nalazimo pred nekoliko izazova: sudbinom još uvijek tradicionalnih sela u depresivnim područjima, problemima održivog razvoja u područjima zahvaćenim razvojem, te posljedicama novih zahvata u ruralnom prostoru.

Časopis *Sociologija sela* se tijekom četrdeset godina stalno bavio aktualnim zbivanjima u selu te pridonosio poznavanju sela i promjena u njemu. Danas se naše selo nalazi pred novim izazovima. Želi li časopis zadržati svoju visoku razinu, on bi morao podržati i inicirati znanstveno i društveno interesantna i potrebna istraživanja, te dalje pratiti nova zbivanja i nove promjene u ruralnom prostoru.

Sociologija sela je uvijek imala velik utjecaj u znanstvenoj i stručnoj javnosti. Veliko je pitanje koliko jedan znanstveni ili stručni časopis, pa onda i *Sociologija sela*, može utjecati na politiku razvoja i na političare. Izravno, vjerojatno ne baš mnogo. Ali se preko časopisa može utjecati na oblikovanje širih stručnih stavova, a preko njih i na javno mnijenje. A to bi onda i u politici trebalo nešto značiti. Ja sam za časopisom posezao uvijek kada sam morao »politiku« uvjeravati u neke stvari. U svakom slučaju, vrijedi uložiti trud u daljnji razvoj časopisa.

Osobno mu od srca želim sretnih sljedećih četrdeset godina izlaženja!

Mirjana Randić

Etnografski muzej u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska

Razlozi plodnom prožimanju socijalne antropologije i sociologije sela

Kao prvo, htjela bih čestitati Uredništvu na ovoj krasnoj obljetnici. Četrdeset godina je stvarno impozantna brojka.

Drugo, drago mi je što sam nekoliko puta bila zamoljena da napišem prilog za ovaj časopis, jer mi je time iskazana čast. Svakako držim korisnim da se teme isprepliću, jer etnologima i sociolozima je zajedničko istraživanje načina života ruralnog pučanstva, a sada smo i mi proširili istraživanja na urbanu sredinu. Međutim, sam je način istraživanja djelomice isti, a djelomice različit, naročito u etnologa koji su ujedno i muzealci i koji samim tim u terenskim istraživanjima imaju jednu drugu obvezu, a to je skupljanje materijala za zbirke, ili istraživanje povodom pripremanja neke izložbe. Tu su, nužno, i pitanja i metode istraživanja bitno drugačije. U svakom slučaju, rezultati tih istraživanja svjedoče korisnost višestranog pristupa temama, jer se na taj način naša zajednička tema može bolje oblikovati i bolje istražiti. Nadam se da će se takva suradnja i dalje nastaviti, pa i prilozima mojih kolega koji su spremni surađivati u vašem časopisu.

Od više razloga plodnom prožimanju i prinosa socijalne antropologije sociologiji sela izdvajam dva. Prvi je metodologijski i u svezi s time što sociologiju, čija je sociologija sela disciplina, tvore istraživanja socijalne strukture i statike, socijalna psihologija i socijalna antropologija. I socijalna antropologija i ruralna sociologija njeguju studiju slučaja (*case study*), i to obadva odjetka – studiju seoske zajednice (*rural community study*) i studiju seljaštva (*peasant study*). Dakako, u recen-tnom ključu kvalitativne metodologije. Sociologija sela i socijalna antropologija u tom se pogledu i predmetno i metodologijski dopunjuju.

Drugi je aspekt više konceptualne naravi. Riječ je o vremenitosti (temporalnosti), točnije o shvaćanju povijesti u istraživanju. Stav sociologa i antropologa spram povijesti (vremena) razlikuje se od pristupa povjesničara. Povjesničari su prvenstveno usmjereni na stvarno i konkretno vrijeme, a sociolozi i antropolozi u raščlambi povijesne dimenzije (vremenitosti) istraživane pojave, vrijeme primarno drže endogenim. I antropolog i sociolog istražuju u sadašnjosti te prošlost motre i vrednuju kao silu koja uvjetuje sadašnjost. Za njih je povijest, u pravilu, aktualizirana prošlost, koja se u manjoj ili većoj mjeri svjesno mobilizira odnosno redizajnira u sadašnjosti u cilju stvaranja doživljaja kolektivne pripadnosti ili konstrukcije identiteta, jačanja socijalne kohezije, upućivanja simboličkih poruka raznim društvenim akterima, učvršćivanja moći ili izraza društvenog nezadovoljstva, te suprotstavljanja nečem neprihvatljivom. I sociologe i antropologe zanima način na koji društveni akteri koriste prošle događaje u sadašnjosti i razlozi takve manipu-

lacije, ili čak ponovnoga stvaranja činjenica, a u aktualiziranoj je povijesti konkretno vrijeme manje važno, jer metafore i alegorije premašuju čitava stoljeća. Naime, aktualizirana je povijest sastavnica oblikovanja zajedništva neke grupe ili kolektiva u značenju *Gemeinsamkeitglauben*, koncepta Maxa Webera.

Hvala vam!

Bosiljka Milinković

Zagreb, Hrvatska

Iznimna uloga časopisa *Sociologija sela* u bibliografskim istraživanjima

Najprije bih željela pozdraviti ovaj cijenjeni skup, a potom reći da se pomalo osjećam uljezom u ruralnu problematiku o kojoj je ovdje riječ. Naime, u tu sam problematiku ulazila posredno i postupno, i to lektorirajući tekstove o selu i poljoprivredi za časopis *Sociologija sela*. Vremenom sam stekla određeni senzibilitet prema tom korpusu znanosti, te sam se preko bibliografskih istraživanja, a potom i magistarskog rada »Istraživanja sela i poljoprivrede u Jugoslaviji u poslijeratnom periodu: vrste istraživanja, osnovne teme, bibliografija radova« (1979.), direktno uključila u ruralnosociološki i njoj srodnu tematiku.

Ovom prigodom želim posebno naglasiti ulogu bibliografa u prikupljanju i sistematiziranju onoga što su znanstvenici u području ruralne sociologije i srodnih disciplina objavili. Dosadašnjim bibliografskim istraživanjima prikupljena je, obrađena i sistematizirana golema građa o selu i poljoprivredi u nas, tako da bibliografska pokrivenost sociologije sela, kao znanstvene discipline, doseže gotovo 90%, što je za neke druge znanosti nedostižno.

No kako je danas riječ o značajnom, četrdesetogodišnjem jubileju izlazenja časopisa *Sociologija sela*, istakla bih izuzetnu okrenutost ovoga časopisa prema prikupljanju bibliografske građe i njezinu objavljivanju. U spomenutom razdoblju u njoj su objavljene čak 22 izvorne bibliografije na najrazličitije teme o društvenim promjenama i procesima u selu i poljoprivredi, a objavljeno je i sedam biobibliografskih priloga o našim vodećim ruralnim sociolozima i agrarnim ekonomistima. U jubilarnom broju - *40 godina Sociologije sela* - analitički je prikazana svaka od tih bibliografija i biobibliografija, te tko ih je izradio.

Posebno želim naglasiti da su izrazit senzibilitet prema toj vrsti posla imali i urednici časopisa *Sociologija sela*, koji su svaki značajniji tematski broj časopisa nastojali potkrijepiti adekvatnom bibliografijom. Svoju zaslugu u ovome imaju i pojedini

ni znanstvenici: oni su za svoja područja nastojali prikupiti do tada publicirane radove (kronološki manje ili više omeđene) kao sondažu vlastitim istraživanjima. Od urednika časopisa u bibliografskim se istraživanjima posebno isticala Ruža First-Dilić, koja je pedantno bibliografski pokrila sve teme kojima se bavila (seoska obitelj, žena u poljoprivredi i sl.). Potom slijedi primjer Maje Štambuk, koja je bibliografski obradila područje mješovitih domaćinstava, a što će joj kasnije biti i znanstveno područje istraživanja. Sadašnji urednik *Sociologije sela*, Antun Petak, priredio je izuzetno vrijednu, širokokoncipiranu bibliografiju o otocima, pedantno sistematizirao sve radove objavljene u *Sociologiji sela* 1963.-2002., a objavio je i biobibliografske priloge o Rudolfu Bičaniću i Vladi Puljizu. Od ostalih znanstvenika sumarno ću spomenuti doprinos vrsnoga sociologa, pokojnoga Mirka Martića, koji je izradio dvije opširne, često nazivane »pionirske« bibliografije o selu i poljoprivredi, s radovima objavljenima između dvaju svjetskih ratova i vremenu poslije Drugoga svjetskog rata. Isto je tako značajan prinos teoretičara i metodologa, pokojnoga Edhema Dilića, u pribiranju radova o omladini, koju je dugo istraživao. O broju i značajkama bibliografija što su ih objavili Joel M. Halpern (iz Amerike), Milan Milutinović i Vojin Radomirović (iz Vojvodine), autori biobibliografija te ja osobno, čiji doprinos nije ništa manji, rečeno je puno više u spomenutom članku u jubilarnom broju *Sociologije sela* (3-4/2002.). Za sve je te bibliografije znakovito da ukazuju na dinamiku istraživanja nekih fenomena iz rurisa: točno se vide oscilacije kada je što i s kolikim intenzitetom istraživano, a kada su nastajali zastoji u istraživanjima. Jedna od takvih pauza u ozbiljnijim istraživanjima ruralne problematike u nas zamjetna je u osamdesetim godinama 20. stoljeća, a novi su impulsi uslijedili tek u poratnim godinama u suverenoj Republici Hrvatskoj.

Zaključno bih napomenula da su sve bibliografije što su objavljene u časopisu *Sociologija sela* izuzetan doprinos istoimenoj znanosti - sociologiji sela (ili ruralnoj sociologiji), te da će uz teorijska i epirijska istraživanja činiti temeljnu podlogu budućoj sintezi o istraživanjima sela i agrara u nas.

Uz komentar Dušice Seferagić o značajnom doprinosu urbanih sociologa, dodala bih da je i ona (u koautorstvu s Vladimirom Layem) autorica jedne urbanosociološke bibliografije, objavljene u časopisu Hrvatskoga sociološkog društva »Revija za sociologiju« (4/1975.). Pritom usputno napominjem da je i urbana sociologija, zahvaljujući novijim bibliografskim istraživanjima, adekvatno pokrivena bazama podataka.

I na kraju, kao neke vrste subjektivnog dojma, čini mi se da se bibliografije uopće naveliko koriste, što im i jest namjena, ali da ih se najčešće ne citira (uz časne iznimke), što nije u redu.

Hvala vam!

Antun Petak

Završna riječ

Ovaj okrugli stol nismo namjeravali okončati izvođenjem nekih obvezujućih zaključaka, prijedloga, stavova ili preporuka, nego kao nastavak jedne dobre prakse razmjene mišljenja, ali i uvod u sustavno propitivanje određenih tema kakva je časopis *Sociologija sela* provodio organizacijom godišnjih sastanaka sociologa sela prije desetak godina. Zasigurno, temu takvoga skupa - sukladno našoj zajednički izrečenoj i napisanoj visokoj ocjeni vrijednosti *Sociologije sela* - može i mora činiti budućnost sela i ruralnosociologijskih istraživanja, te profil i perspektive časopisa *Sociologija sela*. Tema se može obraditi samostalno, ali i uporedo s cjelovitim prikazom sociologije sela kao istraživačke discipline i nastavnog kolegija u državama nastalima raspadom bivše Jugoslavije. Time bi se vidjelo kako u stvarnosti danas izgleda i kako se prakticira matična disciplina, u čijem je konstituiranju u svim federalnim jedinicama druge Jugoslavije presudnu ulogu imao naš časopis, te otvorio prostor međusobne suradnje nakon gotovo petnaestogodišnjeg prekida.

Uredništvo jamačno može biti polaskano ocjenama vrijednosti časopisa, ali ga te prosudbe i izrečeni prijedlozi ujedno i obvezuju. Tu obvezu, ali i otvorenost, potvrdit ćemo objavljivanjem priloga iz ove rasprave u broju 3-4/2003. *Sociologije sela*, posebice zato što ta izlaganja sadrže i neke važne podatke o nastanku, stvaranju i razvoju časopisa. Svaki sudionik u raspravi autorizirat će svoj nastup, a u sklopu toga može ga i zaokružiti. U tom ćemo broju objaviti i poruku Hriste Karđalova iz Skopja, kao i priloge drugih pojedinaca koji ih nisu mogli izložiti danas.

Hvala svima i vidimo se opet! Okrugli stolovi i godišnji sastanci koje je naš časopis pripremao, važna su metoda djelovanja i općeprihvaćen način komunikacije.

Okrugli stol »Četrdeset godina časopisa Sociologija sela: prijeđeni put i perspektive«

Prilozi pojedinaca koji nisu mogli sudjelovati na skupu

Hristo Kartalov

NNSG za sociologija, Filozofski fakultet Univerziteta Sv. Kiril i Metodij,
Skopje, Republika Makedonija

Uloga časopisa *Sociologija sela* na prostorima bivše Jugoslavije

Antunu Petaku, glavnom i odgovornom uredniku časopisa *Sociologija sela*, te Nikoli Skledaru, ravnatelju IDIZ-a

Povodom jubileja - obilježavanja 40. obljetnice izlazenja časopisa *Sociologija sela*, htio bih pozdraviti svečani skup, izručiti čestitke za dosadašnji pionirski rad i ulogu na području sociologije, te izraziti tople želje za daljnji rad i razvoj vašem i našem časopisu.

Ovim povodom, želio bih iznijeti par riječi u vezi s ulogom koju je odigrao časopis *Sociologija sela* u mome osobnom razvoju i profesionalnom određenju za profesiju ruralnog sociologa, ali i u razvoju ruralne i agrarne sociologije na širim prostorima bivše Jugoslavije, a u tom smislu i u intelektualnim krugovima Republike Makedonije.

Jubilej časopisa *Sociologija sela* ujedno je jubilej i Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu ili, kako se onda zvao, Agrarnog instituta u Zagrebu. U ono vrijeme (1963./1964. godine kada sam ja upisao fakultet), zahvaljujući nekolicini vrsnih intelektualaca (Stipi Šuvaru, Edhemu Diliću, Svetozaru Livadi, Vladi Puljizu i drugima), Agrarni je institut, čiji se Odjel za sociologiju sela pripojio IDIS-u, inicirao brojna istraživanja sela i poljoprivrede. Ta je inicijativa bila povod da se na Agroekonomskom odsjeku Poljoprivrednog fakulteta u Zagrebu institucionalizira predmet *agrarna sociologija*, koju je predavao prof. dr. Mirko Martić. Još kao student, u okviru vježbi i seminarskih radova, imao sam čast sudjelovati kao anketar u terenskom istraživanju znanstvenoistraživačkog projekta »Društveni položaj seoske omladine« (1966.-1967.), pod vodstvom sada pokojnoga Edhema Dilića. Entuzijazam koji je prevladavao među istraživačima i svim sudionicima bio je divan i inspirativan, tako da Vam moram priznati da sam već tada znao da će ruralna sociologija biti moja buduća profesija.

Po diplomiranju, 1968. godine zaposlio sam se kako asistent u Institutu za sociološka i političko-pravna istraživanja u Skoplju. Pod utjecajem ideja i prakse Agrar-

nog instituta u Zagrebu te časopisa *Sociologija sela*, s posebnim entuzijazmom prof. dr. Petra Markovića i prof. dr. Ilije Josifovskog, Institut je već bio otpočeo obimna empirijska istraživanja sela u Makedoniji, u ruralnom području Pologa. Nakon tih istraživanja i objavljivanja brojnih studija, 1974. godine na Filozofskom fakultetu Univerziteta »Sv. Kirila i Metodija« počeo je univerzitetski studij sociologije na Institutu za sociologiju, a u okviru nastavnog plana bio je i predmet *sociologija sela*, koji predajem od samog početka.

Kasnije u toku moga istraživačkog rada, tokom postdiplomskih studija, doktorata, pisanja univerzitetskog udžbenika »Sociologija sela«, u neposrednom radu sa studentima, na seminarskim vježbama, časopis *Sociologija sela* je uvijek bio prisutan. On je bio među prvim orijentirima aktualnosti ruralnosociološke misli, prvi putokaz aktualnosti društvene prakse i trenutka u istraživačkom radu i pravi »barometar« agrarizacije i ruralizacije društvene svijesti. Tako reći, nije bilo institucije, društvenih procesa ili promjena koje nisu bile predmet obrade (tematskih brojeva *Sociologije sela*), od definiranja predmeta i problema sociologije sela, odnosa s bliskim i srodnim disciplinama, preko historije sela i seljaštva, do ruralne ekologije, društvene strukture i institucija u selu, ruralnih odnosa i ruralnih promjena. Sve je to našlo dovoljno prostora na stranicama našeg časopisa.

Kakve poruke za budući rad?

Nažalost, političke elite naših zemalja (u tranziciji) distanciraju se od svoje ruralne prošlosti. Sve se manje novaca odvaja za istraživanja sela i poljoprivrede, sve je manje istraživača - ruralnih sociologa, koji iznose svoje kritičke opaske kao savjest i svijest društva za našu društvenu realnost. Nasuprot tome, suvremenim pristupima - neposredne prakse kakve poduzimaju zemlje EU za očuvanje ruralne kulture i identiteta Evrope, naši bi javni radnici požurili da proglašavaju da u našim zemljama više nema sela i seljaka. Protivurječnost problema koji ih pritišću, pridonosi da se sve manje sredstava odvaja za unapređenje seoskog gospodarstva i seoskog doma. Sve se više marginalizira utjecaj poljoprivrednika i seljaka na tokove globalne politike, što nije slučaj sa zemljama EU.

U tom smislu časopis bi trebao ubuduće:

- tretirati više konkretnih primjera razvoja i unapređenja sela i poljoprivrede, pojedinih ruralnih regiona i zemalja, sa svim praktičnim mjerama i akcijama kojima se to provodi;
- trebao bi prenositi više iskustava, djelovanja i praktičnog rada raznih asocijacija, NGO, fondacija u razvoju sela i poljoprivrede, kao i teorijsku obradu civilnog društva uopće;
- više bi trebao tretirati temu o neposrednom utjecaju građana na rješavanje problema sela i poljoprivrede, kao i analizirati rad jedinica lokalne samouprave - općine, s aspekta razvoja i unapređenja sela;
- objavljivati analize funkcioniranja agrarno-ruralnog lobija u razvijenim zemljama i njegova utjecaja na suvremene politike;

- pružati više praktičnih i konkretnih eksplikacija uspješno izvedenih primjena razvoja sela i poljoprivrede zemalja koje pristupaju EU.

U nadi da će ova e-mail poruka naći mjesto u sljedećem broju časopisa *Sociologija sela*, s poštovanjem, i s puno srdačnih pozdrava svim sudionicima skupa, Vaš

Hristo Kartalov

Vladimir Stipetić

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, Hrvatska

Časopis *Sociologija sela* i politika prema selu

Dozvolite mi da pozdravim ovu rijetku obljetnicu - 40. obljetnicu gotovo redovitog izlaženja časopisa, koji je stekao izvanredan ugled ne samo u Hrvatskoj već i u svjetskoj javnosti. Oko njega okupljali su se, a i danas se svrstavaju, najzapaženija imena naše znanosti - od Bičanića i Markovića u počecima, do današnje plejade mladih.

Želio bih našem »jubilarcu« zaželiti još dug i uspješan život, svjestan da će i dalje u seoskim sredinama živjeti značajan dio stanovništva Hrvatske (možda i do polovice), koji će i dalje biti gospodarski, socijalni, ali i politički čimbenik. Tom segmentu valja poklanjati i dalje veliku pažnju, kao što su to činili i osnivači časopisa.

Branko Karanović - osnivač Agrarnog instituta - smatrao je s pravom da tadašnjih 44% stanovništva Hrvatske (koliko je bilo poljoprivrednog stanovništva) i gotovo 75% seoskog stanovništva godine 1961., radi prosperiteta na tom području, traži dugoročnu brigu oko stvaranja ekonomski održivih poljoprivrednih gospodarstava.

Tako su u Agrarnom institutu pod Karanovićevim vodstvom (ja sam ga kao direktor naslijedio 1962. godine), bila formirana dva odjela: jedan se bavio ekonomikom poljoprivrede, drugi sociologijom sela. U ovom potonjem radili su ispočetka, ako me sjećanje služi, Svetozar Livada, Stipe Šušvar i Zvonimir Baletić, kojima se kasnije pridružuju još neki mlađi suradnici.

Bila je to - Nijemci bi rekli »Sturm und Drang« generacija, koja je orala po ledini, zapostavljenoj od naših znanstvenika, makoliko to zvučalo paradoksalno za jed-

nu agrarnu, gospodarski zaostalu zemlju kakvi smo tada bili, početkom 60-ih godina prošloga stoljeća.

Tadašnja agrarna politika tek se postupno odvrćala od tragičnog naslijeđa recentne povijesti. Poljoprivreda je tih godina još uvijek vidala rane koje je zadobila tijekom:

- II. svjetskog rata;
- kolektivizacije hrvatskog sela;
- prvobitne socijalističke akumulacije, metode kreirane po sovjetskom ekonomisti Preobraženskom 20-ih godina prošlog stoljeća, a koja je bila i tamo a i u nas primjenjivana sve do 1965. godine.

U tim i takvim uvjetima nastupa nova generacija naših ruralnih sociologa, koja svoje prve nalaze prezentira u časopisu, koji onda počinje izlaziti. Njihovi su nalazi dragocjeni: oni utječu na formiranje i politike prema selu i na prodor kulturnih tekovina u selo. U tome je bio velik doprinos časopisa *Sociologija sela* tijekom njegovih 40 godina rada.

Na kraju, želio bih reći nekoliko riječi o sadašnjim prilikama u selu. Hrvatsko selo i poljoprivreda sve više osjećaju tegobe do kojih dolazi zbog globalizacije (koju provodi danas WTO, a prije GATT), kao i priprema zbog ulaska Hrvatske u EU. Struktura naše poljoprivrede još nije pripremljena za doba što nezaustavljivo nastupa. Ozbiljno kasnimo sa stvaranjem »ekonomski održivih poljoprivrednih gospodarstava« - ciljem za kog je Europska unija u zadnjih 40-ak godina izdvajala *više od polovice* svoga proračuna. Naglašavam ovo *više od polovice* tijekom 40 godina, stoga što želim reći kako je to skûp i dugoročan postupak, ako se želi iskoristiti komparativne prednosti, što ih Hrvatska ima. Otvaranje Hrvatske inozemnoj konkurenciji i u području prehrambenih proizvoda, dovest će do teških situacija u hrvatskom selu, ako ih ne budemo htjeli ili znali prevenirati. Blokade cesta, protesti seljaka i nezadovoljstva koje smo dosad susretali, mogli bi biti samo potpuri događajima koji slijede, s neizvjesnim rezultatima na socijalna kretanja u selu.

Ne želim biti zloguki prorok (njih su, kako Biblija govori, najčešće kamenovali), ali smatram da bi djelatnost oko koje je *Sociologija sela* okupljala suradnike, mogla u mnogo čemu koristiti da se spriječe neželjene posljedice. To će, držim, omogućiti egzistenciju ovom našem iznimnom časopisu još barem 40 godina, što mu od srca želim!

Vivat, crescat, floreat - rekli bi stari Latinci.

Željko Mataga

Hrvatski poljoprivredni zadružni savez, Zagreb, Hrvatska

Časopis Sociologija sela promiče cjelovit pristup ruralnom razvoju

Od svoga osnutka časopis »Sociologija sela« sustavno i kontinuirano analizira i pokreće sve bitne sociologijske, agroekonomske i druge probleme razvoja poljoprivrede, sela i ruralnog prostora.

Te su analize bile izvor informacija i spoznaja brojnim znanstvenicima i stručnjacima koji su se na različite načine i u različitim institucijama bavili poljoprivredom, selom i seljaštvom.

Podsjetit ću vas da je još daleke 1984. godine tadašnji Republički komitet za poljoprivredu i šumarstvo SR Hrvatske (sada Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodnog gospodarstva), dok je ministar odnosno predsjednik Republičkog komiteta za poljoprivredu bio dr. Marijan Strbašić, a ja njegov zamjenik, pokrenuo i financirao studiju pod naslovom »Socijalno-demografske promjene u selu i poljoprivredi SR Hrvatske«. Autori studije bili su Ruža First-Dilić, Alija Hodžić, Svetozar Livada, Vlado Puljiz, Maja Štambuk i Milan Župančić, a izdavač Republički komitet za poljoprivredu i šumarstvo SR Hrvatske.

Pripremajući se za izradu srednjoročnog plana razvoja agroindustrije do 1990. godine, ocijenili smo da je nužno imati određene sociološke i socioekonomske analize hrvatskoga sela i ruralnog prostora u širem smislu, te da se bez takvih analiza ne mogu objektivno planirati razvojne tendencije i procesi u području poljoprivrede.

Tada su već bili izraženi procesi deagrarizacije i depopulacije u većem dijelu Hrvatske, a posebno u planinskom području i na otocima. Analize iz toga vremena upozoravaju da na poljoprivrednim seljačkim gospodarstvima prevladavaju nepoljoprivrednici. Manje od četvrtine tih gospodarstava spada u kategoriju tzv. čistih poljoprivrednika, a sva ostala gospodarstva su ili mješovita, ili nepoljoprivredna, ili bez radne snage.

Stvarni uzrok takvom stanju jest malen posjed, koji ne omogućuje egzistenciju od poljoprivrede, ali je još uvijek privlačan kao dopunska ekonomija.

U prilogu spomenute studije izneseni su indikatori za planiranje razvoja sela i poljoprivrede. Planiranje ruralnog razvoja dovodi se u vezu s planiranjem globalnog razvoja, te se posebno ističe pristup razvoju sela i poljoprivrede na osnovi regionalnih i lokalnih specifičnosti.

Sedamdesetih, a naročito osamdesetih godina 20. stoljeća, neki hrvatski sociolozi u svojim radovima posebno upozoravaju na »vitalna« seljačka gospodarstva.

Agronomi i agrarni ekonomisti govore o »robnim« ili »tržnim« proizvođačima mlijeka, mesa, voća, povrća. To su ona seljačka gospodarstva koja su koristila povoljne kredite, investirala u razvoj proizvodnje na vlastitim gospodarstvima, nabavljala strojeve i opremu, proširivala i modernizirala stajске objekte, kupovala i zakupljivala poljoprivredno zemljište iznad zakonskoga maksimuma. U to je vrijeme u Hrvatskoj bilo više od 10.000 takvih gospodarstava.

Liberalnija agrarna politika također pridonosi procesu ekonomskog jačanja vitalnih poljoprivrednika. Hrvatski zakon o poljoprivrednom zemljištu iz 1984. godine (*Narodne novine*, br. 26/1984.) elastičnije postavlja zemljišni maksimum. Seljaci su tim zakonom dobili dodatnu sigurnost da mogu slobodnije, u skladu sa svojim mogućnostima, povećati proizvodnju i svoje gospodarstvo.

Hrvatska je poljoprivreda sve do osamostaljenja Republike Hrvatske bila najrazvijenija u bivšoj državi, i to u tehnološkom, organizacijskom i marketinškom smislu. U znanstvenim i stručnim krugovima često se upotrebljavao termin »slavonska tehnologija«, čak i »hrvatska agroindustrija«. U Hrvatsku su dolazili brojni stručnjaci iz različitih zemalja svijeta kako bi se upoznali s našim dostignućima u razvoju agroindustrije.

Nakon demokratskih promjena i osamostaljenja, u Hrvatskoj dolazi do bitnih promjena političkog, društvenog, gospodarskog i vlasničkog sustava. Glavna obilježja tih promjena nalaze se u slobodnom tržištu i privatnom vlasništvu. U agrarnom području napušta se i razara postojeća agrarna i organizacijska struktura, ali se ne uspostavlja nova, koja bi bila primjerena novom okruženju.

U raspravi za okruglim stolom pod nazivom »Selo u tranziciji« u travnju 2001. godine, posebno sam naglasio: »Nakon procesa pretvorbe i promjena u vlasničkoj i organizacijskoj poziciji, dominantan položaj zauzimaju trgovačke tvrtke koje neprestano povećavaju uvoz svih poljoprivrednih proizvoda, a prestaju ugovarati proizvodnju na seljačkim gospodarstvima. Seljaci su ostali poslovno izolirani, bez tržišta, što je uzrokovalo smanjenje proizvodnje i sve teži plasman njihovih proizvoda.«²

Zadružni savez Hrvatske, u materijalu pod naslovom »Polazne osnove programa razvitka poljoprivrede Hrvatske«, početkom 1991. godine pokreće inicijativu da se što prije utvrdi i prihvati nova agrarna strategija. Ta bi se strategija trebala oslanjati upravo na dio seljačkih i poduzetničkih gospodarstava što su ih naši ruralni sociolozi i agrarni ekonomisti nazivali »vitalnim« ili »tržnim« gospodarstvima.

Tada smo isticali da je prijelaz s industrijskoga i kemijskog koncepta razvoja poljoprivrede na koncept ekološke i tržnoodržive poljoprivrede, bitna pretpostavka

² Mataga, Željko: Stanje u hrvatskoj poljoprivredi danas. - **Sociologija sela**, Zagreb, vol. 40 (2002), br. 155/156 (1/2), str. 36.

koju treba ostvarivati na osnovi novoga zakonskog, razvojnog i organizacijskog okruženja. Predložili smo, nadalje, da se konkretnim mjerama razvojne politike podrži okrupnjavanje tržišnih poljoprivrednih gospodarstava, putom povoljnijih kredita za kupnju zemlje, stimuliranjem dugoročnog zakupa zemlje, kreditiranjem obiteljskih razvojnih programa i drugim načinima poticanja. Deset godina poslije, u osvrtu na prijedlog Zakona o državnoj potpori u poljoprivredi, naglašavamo: »Bez okrupnjavanja gospodarstava Hrvatska ne može slijediti trendove razvijenih europskih zemalja, niti se ravnopravno uključivati u europske integracije. Dio zemljišne reforme je i nužna izmjena Zakona o nasljeđivanju, kao i sređivanje zemljišnih knjiga. Osim toga, okrupnjavanje gospodarstava komercijalnih proizvođača trebalo bi se provoditi i na osnovi transfera zemljišta nekomercijalnih i staračkih gospodarstava. Međutim, takav transfer trebalo bi poticati na način da se vitalnim gospodarstvima osiguraju povoljni krediti za kupnju toga zemljišta.«

Umjesto da je nakon svoga osamostaljenja Hrvatska donijela novu agrarnu strategiju, sve su promjene u agraru svedene na jedan strateški cilj: država će posebno podupirati razvoj obiteljskih seljačkih gospodarstava.

Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva ističe kako sada svaki seljak ima slobodu da postane poduzetnik, može osnovati svoju obiteljsku tvrtku (obrt, društvo s ograničenom odgovornošću - d.o.o.), a država će razvojnom i poticajnom politikom isključivo podupirati takvo pojedinačno gospodarstvo.

Seljaci, čak i njihove udruge, bili su uglavnom zadovoljni takvom politikom. Nositelji takve politike izražavali su također zadovoljstvo, jer su tako učvrstili svoj politički utjecaj u ruralnom biračkom tijelu.

Uzalud smo u spomenutom materijalu s početka 1991. godine isticali kako treba podržati razvoj seljačkih gospodarstava koja su tržišno održiva, a ta će se gospodarstva dobrovoljno, interesno međusobno udruživati u zadruge, kako bi mogla racionalnije finalizirati svoje proizvode i tako ostvariti veću dobit. Zato se u europskom okruženju zadruge smatraju poželjnim oblikom poduzetništva koje država stimulira posebnim mjerama (povoljni krediti, poreske olakšice i dr.). Ne može se govoriti o razvoju obiteljskoga seljačkog gospodarstva, a pri tome isključiti zadrugu, kao što se to činilo u Hrvatskoj.

Dolazak na vlast koalicije početkom 2000. godine, nije značio ništa za strateške promjene koncepcije agrarne politike i sustava poticanja. Govori se o reformi sustava potpora u poljoprivredi. Međutim, reforma sustava potpora temelji se na izoliranom seljačkom obiteljskom gospodarstvu. Dakako, ne govori se o povoljnoj veličini toga gospodarstva, a niti o tome kako i kojim ga razvojnim i drugim mjerama treba okrupnjavati kako bi bilo konkurentno europskom okruženju.

Tako i u novom sustavu potpora agrarnom sektoru nema mjesta za zadružne organizacije. Zato mi u Hrvatskom poljoprivrednom zadružnom savezu ističemo da, bez obzira kako seljačko obiteljsko gospodarstvo razvijeno bilo, ono ne može biti

relevantan subjekt na tržištu koje se sve više globalizira. Zbog toga i predlažemo promjene zakona koji regulira sustav potpora i poticaja u poljoprivredi, s temeljnim ciljem da se sva plaćanja po osnovi subvencija i potpora seljacima provode putem zadružnog sustava, koji danas čini više od 400 poljoprivrednih zadruga i predstavlja najrazvijeniju gospodarsku infrastrukturu u ruralnom području Hrvatske. To, uostalom, pokazuje praksa u svim razvijenim zemljama Europe i svijeta. Tako se, primjerice, u najrazvijenijim zemljama Europske unije u okviru zadruga proizvodi i prodaje više od 80% sveukupno proizvedenih količina mesnih i mliječnih proizvoda, te voća, povrća i drugih proizvoda.

Nažalost, u Hrvatskoj još nema jasnije podrške razvoju zadrugarstva. Štoviše, postojeće zadružno zakonodavstvo nije usklađeno sa zakonodavstvom i praksom zemalja-članica Europske unije, iako se vrijeme pristupanja Hrvatske toj zajednici zemalja sve više približava.

Ono što posebno želim naglasiti, a što su vrijedni autori časopisa »Sociologija sela« sustavno isticali, odnosi se na razvoj cjelokupnoga ruralnog prostora, a ne samo poljoprivrede ili nekih drugih grana gospodarstva.

Ipak, u posljednje se vrijeme sve više naglašava potreba poklanjanja primjerne pažnje modelima ruralnog razvoja. Ovi se modeli tek postupno ugrađuju u sustav reformi i potpora koje se tek trebaju provoditi u hrvatskoj poljoprivredi. No, time otvaramo novu temu koja je od strateške važnosti za brži ukupan razvoj ruralnog prostora, poljoprivrede ali i ukupnoga gospodarskog razvoja.

Round Table »Forty Years of Sociologija sela Quarterly: The Way Made and the Prospects«

Editorial Board, Journalists House (Novinarski dom), Zagreb, 24th September 2003

Summary

Organizing the Round table *Forty years of the »Sociologija sela« (Rural Sociology) quarterly: the way made and the prospects* and publishing the double-issue 157-158 of the quarterly, the Editorial Board and the publisher – the Institute for Social Research in Zagreb (IDIZ) celebrated the 40 years of the *Rural Sociology* journal's continuous publication. The meeting was held on the 24th of September 2003 under the high patronage of the vice-president of the Government of the Republic of Croatia Prof. Ph. D. Ante Simonić, and the co-patronage of the Ministry of Craft, Small and Middle Entrepreneurship, Ministry of Education and Sport, Ministry of Labour and Social Care, Ministry of Environmental Protection and Physical Planning and Ministry of Science and Technology. The meeting had 54 participants - editors-in-chief, members of the Editorial Board and the Council of the journal, distinguished collaborators of the journal, other prominent scientists, researchers of the IDIZ, representatives of the authorities and organizations dealing with village and agriculture – who attended it upon an invitation. This edition brings the authorized integral exposés by all the participants.

The meeting was opened by the director of the IDIZ Prof. Ph. D. Nikola Skledar. The patron of the meeting Prof. Ante Simonić greeted the participants, and after him the assistant Minister of Environmental Protection and Physical Planning Zlatko Uzelac. After that the promotion of the anniversary double-issue of the magazine and the discussion on the theme of the round table took place. The editors-in-chief of the journal gave the introductory words on its mission the same order they were at that post: Stipe Šuvar, Svetozar Livada, Vlado Puljiz, Maja Štambuk and Antun Petak. Vlado Cvjetičanin and Ruža First-Dilić were not able to attend the meeting. Dušica Seferagić, Zvonimir Baletić, Josip Defilippis, Mirjana Randić and Bosiljka Milinković took part in the discussion, and Hristo Kartalov, Vladimir Stipetić and Željko Mataga sent in their contributions. A. Petak, the present editor-in-chief of the quarterly, moderated the debate.

Ante Simonić underlined the great value and the role of the *Rural Sociology* quarterly, the oldest Croatian sociological journal and one of the few periodicals in the field of rural sociology in the world. Besides its scientific worth (scientific profile and openness; fostering researches; participation in the development of its matrix discipline – rural sociology; the fact of being cited), the magazine has also performed an important social mission: it promotes the interests of the village and peasantry and provides the bearers of developmental – in particular agrarian - policy with relevant grounds.

Zlatko Uzelac considers the sociological researches the imperative component of physical planning but the position of sociology in physical planning in Croatia today is the low-

est in the last twenty or thirty years. In his opinion the reason for such situation lies in the fact that the financing of science has been organized through institutions, and that it can be eliminated by the linkage of sociological research institutions and the decision makers in the physical planning domain.

In his exposé entitled "The round table on the way made and the prospects of the *Sociologija sela* quarterly", **Antun Petak** joined together the word of the anniversary issue promoter and the introduction to the round table.

According to Petak's idea the *Theme of the round table* – the interaction between the science and the society was to be treated through an open discussion of meritorious scientists and experts upon the example of rural sociologist and the *Sociologija sela* quarterly, and this by questioning the two essential components of the journal's mission:

a) how did the magazine reflect the problems of the village and agriculture (in Croatia, Yugoslavia after the WW II. and the world) and in which way did it offer rational grounds of the development policy (and affected the development) of the village and agriculture?

b) in which way, and to what extent, did it participate in the development of its matrix discipline in Croatia and in other federal units of former Yugoslavia, as well as in the development of rural sociology in general?

The valorization of the journal's role in the creation and the transfer of knowledge of the village and the agriculture were meant to give suggestions for its future profile.

The anniversary double-issue No. 157-158 (3-4)/2002 of the journal entitled »Forty years of *The Sociologija sela*« testifies its mission within the development of science and the social development. It contains the editorial (A. Petak, V. Puljiz i M. Štambuk: *The Sociologija sela* journal, the village and agriculture development, development of rural sociology); 17 selected research works by the creators of the magazine published in the last 40 years and which have had the greatest reflection within the scientific community; the elaboration of the journal's role in the inducements of bibliographical researches; a bilingual, Croatian-English bibliography of all 1,551 contributions by 481 authors published in 158 regular and in one international issue and in one supplement to the magazine (82 volumes comprising 13,076 pages). The selected articles make certain landmarks in the development of rural sociology and represent the themes that were treated in the journal as well as the time dynamics of their publication. Seven editors-in-chief and ten collaborators that have significantly contributed to the journal's level – through their regular collaboration or with their works of exceptional worth – are considered the creators of the quarterly. These are, by chronological order of publication of their works: *Rudolf Bičanić, Stipe Šuvar, Vlado Cvjetičanin, Svetozar Livada, Vlado Puljiz, Ruža First-Dilić, Maja Štambuk, Antun Petak, Milan Župančić, Ivan Cifric, Edbem Dilić, Alija Hodžić, Ana Barbić, Josip Defilippis, Vojislav Đurić, Ivan Magdalenić* and *Dušica Seferagić*.

The anniversary issue of the quarterly offers the insight in the way the Zagreb School of Rural Sociology practises the science as vocation and evidences that the essential part of the rural sociology heritage from the territory of former Yugoslavia can be found in the pages of *Sociologija sela*. The reprint of the selected works, and this without any approach, contents and interpretations »re-designing« or »re-touching«, shows that the *magazine* – thanks to its openness and assemblance of meritorious collaborators – continu-

ously: (a) promotes the scientist's professional ethics, (b) puts the purpose of the project in its gravity centre and approaches the reality with non-sentimental critical realism pledging for the peasantry rights, interests and benefit; (c) promulgates the subject and theoretical-methodological acquaintance with the elaboration of the peasant's life and peasant's economy reproduction; (d) manifests the freshness of ideas and the far-reaching consequence of practical implications of scientific cognition in the offering of rational foundations for agrarian and rural policy.

In his contribution »Through the openness of the *Sociologija selo* journal Zagreb became an important centre of rural sociology« **Stipe Šuvar** establishes the link between the appearance of the journal and the renunciation of the orthodox command-type socialism in the 1960s in former Yugoslavia and this enabled institutional and research-wise broadening and autonomy of sociology in Croatia as well. Namely, the beginning of the *Sociologija selo* coincides with two important events in the rural sociology development in Croatia: in the school year 1963/64 at the Philosophic Faculty in Zagreb the university study of sociology as profession was inaugurated, and the decision was made by the University of Zagreb Council to establish the Institute for Sociological and Social Research – the nowadays Institute for Social Research in Zagreb. Šuvar particularly treated the first year of the journal's issuing showing that it was for its utmost openness from the beginning of issuing and the keeping up with the achievements of the matrix and bordering disciplines in Europe and the world, as well as for its openness to federal units of former Yugoslavia and its connection with the research work, that the magazine achieved quick affirmation in whole that time Yugoslavia, and even in the world, and that Zagreb became an important rural sociology centre.

In **Svetozar Livada's** opinion the Zagreb group was accepted as the centre for the *Sociologija selo* journal's essential role in the research development and the design of rural sociology. The Zagreb School of Rural Sociology is righteously been spoken of because that group has since the beginning practiced rural sociology as applied and main discipline in interdisciplinary research in the village and the agrarian sector, because of the journal's methodology contribution and for its decisive role in the introduction of rural sociology in the curricula of the faculties. Livada is content with the fact that, despite the difficulties, the quarterly sustained, kept its profile and became the reference for the scientists' promotion. At the end he pointed out the problems of transition that haven't been researched by rural sociologists: centralization and voluntaristic administrative-territorial partition, destruction of closed production cycles (PIKs – agricultural-industrial combines), civil side of the war and the devastation of rural areas, transformation with the workers-peasants pauperization, the peasantry impoverishment and the village decay, destruction of the system of co-operatives and others.

In his text »The *Sociologija selo* journal, the research and contacts broadening« **Vlado Puljiz** elaborated three issues. First, the atmosphere in the Agrarian Institute Department of Rural Sociology and among the journal's editorial staff at the end of 1963 was creative, intellectual-entrepreneurial: a group of enthusiasts lead by S. Šuvar considered the magazine a first rate legitimation and the journal made it possible the contacts with the world. Second, Puljiz showed that the collateral development of rural-sociological research at the Agrarian Institute, and afterwards in the Centre for Rural, Urban and Spatial Sociology of the University of Zagreb Institute for Social Research was essential for development of the quarterly. Along with these researches the contents diapason of the journal broadened and changed. Third, the condition for the journal's continuance is the new generation of the

Zagreb school of rural sociology. He selected three planned projects that were not carried out: the research in the so-called vital smallholdings, the research in the structure of land proprietors, and the research in the social consequences of the building of the Zagreb - Split highway.

Maja Štambuk (On the occasion of the 40th anniversary of the *Sociologija sela*: profession, reality and policy) thinks that out of the »Sociologija sela« journal's goals the scientific one was achieved: persisting on the scientific approach towards the rural problems and phenomena and encouraging empirical researches, the quarterly became the inevitable source for writing the unwritten history of Croatian village. Yet, its influence on rural and agrarian policy can hardly be spoken of. First, rural policy in Croatia hasn't been shaped. The main administrative bodies in charge of rural space simplify the village to agriculture, and consider rural development to be the development of agriculture. Second, rural development is indirectly influenced by various urban intellectual professions – urban sociologists, architects, urbanists, lawyers, economists, to which the village development is above all complementary to urban one and who want to pick what is the highest quality in the village and to move it to the town. As the counterpoint, for the benefit of the village she pledged for obligatory respect of the particularities both of the village and the rural development.

A. Petak (*Sociologija sela*: the journal that obliges and which is under an obligation) reminded of the results of the journal at the end 20th and the beginning of the 21st century when the crisis of its infrastructure reached its utmost boundaries (the losing of its own research backing because the support to systematic research work was suspended; the war and the break in contacts with other countries that originated from the disintegration of Yugoslavia and the difficulties in contacts with the world; uncertainty of the journal's logistics). Despite the symbolic support to the quarterly from the Croatia's science policy and the inappropriate model of financing the rural-sociological researches, the journal's reputation was succeeded to maintain, the themes it treats to broaden with transition and islandity, and to open it to researches in spatial and social-cultural development, to deepen the elaboration of social aspects of the food production and bio-ethics, as well as of the village and rural area renewal, to achieve a stable response from collaborators from abroad and to increase international communicativeness. On the other hand, the *Sociologija sela* deserves everyone's acknowledgment for its entire openness to what is worth and productive in science and the scientists owe it their participation in researches in the stream of rural sociology developmental tendencies and in accordance with the peasant's benefit and the village and rural areas development.

In his paper entitled »Rural sociology and the possibility of authentic agrarian policy«, following the fact that the rural organization of life imposes the grasp of the totality of rural life and the multidisciplinary approach, **Zvonimir Baletić** expressed his contentment with the fact that he didn't enter the economy with the market, purchase and sale analysis but with the system of life reproduction in rural surrounding. He pointed out how actual Richard Jones's book from 1831 is from the point of view of the possibility for capitalistic modernization of the Eastern European societies. These societies were founded upon the rural type of life and reproduction and it will be difficult for them to create the grounds for alternative capitalistic structure and the process which would integrate them into the Western-type capitalism. Baletić analyses why the actual model isn't rational and sustainable solution, so it threatens the Croatian agrarian policy to collapse and Croatia to remain without agriculture. In order to avoid unreparable damage, Croatia today has to revitalize

rural sociology which will show is it possible to lead authentic policy conformed to its own needs and to the integration in Europe, how and to what extent.

Several participants, and in particular **Dušica Seferagić**, **Josip Defilippis** and **Mirjana Randić** spoke about the *Sociologija sela*'s permanent openness to collaborators from the fields of agrarian economy, urban sociology, demography, anthropology and other congenial disciplines. They emphasized the importance of this openness for the journal's and rural sociology development, but also for development of their disciplines. **Bosiljka Mi-linković** underlined the stimulating role the *Sociologija sela* has in bibliographical researches.

Hristo Kartalov stresses the decisive role the *Sociologija sela* quarterly had in inducement of researches and the design of rural sociology in all areas of former Yugoslavia, and in particular within the intellectual circles of the Republic of Macedonia. **Vladimir Stipetić** (at the time of the origination of the *Sociologija sela* quarterly the scientific director of the Agrarian Institute) depicts a particular atmosphere and the enthusiasm of the group of the journal's founders, points out the journal's scientific worth and reputation, and concludes that rural-sociological analyses, researches and magazine are necessary and inevitable preconditions for rational and sustainable agrarian policy. **Željko Mataga** demonstrated the important role of Zagreb rural sociologists and the *Sociologija sela* quarterly in concrete cases.

The judgements stated in the editorial of the anniversary issue of the quarterly were corroborated and confirmed by the speeches of all the participants. The journal was originated by a group of young Zagreb rural sociologists and agrarian economists assembled in the Agrarian Institute Department of Rural Sociology who, together with the Institute, created the Zagreb School of Rural Sociology. S. Šuvar, S. Livada, V. Puljiz, V. Stipetić and A. Petak agreed that Stipe Šuvar (the head of the Department for Rural Sociology, founder and editor of the first two issues of the journal), Svetozar Livada, Vlado Cvjetičanin, Zvonimir Baletić and Mirko Martić made its core. Since the first number was published in October 1963 until the 1967, the core was joined by Vlado Puljiz, Edhem Dilić, Ruža First-Dilić, Milan Župančić and Ivan Magdalenić. In 1960s this nucleus has established collaboration with the most meritorious scientists from the world's centres of rural sociology and assembled all the names of greater importance from all science centres of former Yugoslavia. And among the latter were: Rudolf Bičanić, Vera St. Erlich, Ivan Klauzer, Vladimir Stipetić, Bogdan Stojsavljević and Alica Wertheimer-Baletić from Zagreb; Cvetko Kostić, Petar Marković, Rada Boreli, Darinka Marković and Vojin Radomirović from Belgrade; Borislav Dimković, Vojislav Đurić and Mladen Stojanov from Novi Sad; Slavoljub Dubić and Joko Sparavalo from Sarajevo; Matija Golob, Janez Jerovšek and Zdravko Mlinar from Ljubljana; Ilija Josifovski and Stefan Kostovski from Skopje; Vidak Vujačić from Podgorica and Josip Defilippis from Split. The initial core and the later participants in this demanding project were characterized with tremendous enthusiasm, entire openness, team work, scientific ethics, »great hunger« for knowledge and the faith in science and its application as the basic lever of the benefit of the village. (The summary prepared by Antun Petak)

Key words: *Sociologija sela* quarterly, journal's mission and significance, pro-rural policy, village, peasantry, transition, scientific researches.

**Table ronde »Les quarante années de la revue Sociologija sela:
le parcours et les perspectives«
Novinarski dom (Maison des journalistes), Zagreb, 24 septembre 2003.**

Résumé

Par cette table ronde *Les quarante années de la revue »Sociologija sela«: le parcours et les perspectives* et le numéro anniversaire double 157-158, la Rédaction et l'éditeur - L'Institut de Recherche sociale à Zagreb - ont commémoré la 40e année de la parution sans discontinuer de la revue *Sociologija sela*. L'assemblée a eu lieu le 24 septembre 2003 sous le haut patronage du P^r et D^r ès sc. Ante Simonić, vice-président du Gouvernement de la République de Croatie, et le sous-patronage du Ministère de l'Artisanat et de l'Entrepreneuriat - petites et moyennes entreprises, du Ministère de l'Enseignement et du Sport, du Ministère du Travail et de la Prévoyance sociale, du Ministère de la Protection de l'Environnement et de l'Aménagement de l'Espace, et du Ministère des Sciences et de la Technologie. 54 participants étaient présents à cette assemblée interdisciplinaire officielle - rédacteurs, membres de la Rédaction et du Conseil de la revue, éminents collaborateurs de la revue, autres éminents scientifiques, des chercheurs de l'Institut de Recherche sociale à Zagreb, des représentants des autorités et des organisations qui traitent le milieu rural, la paysannerie et l'agriculture. Nous publions intégralement les exposés autorisés de tous les participants.

L'assemblée a été ouverte par le P^r et D^r ès sc. Nikola Skledar, directeur de l'Institut de Recherche sociale à Zagreb. Par un discours inaugural, le P^r et D^r ès sc. Ante Simonić, sponsor, puis Zlatko Uzelac, adjoint au ministre de la Protection de l'Environnement et de l'Aménagement de l'Espace, se sont adressés aux participants. Puis a été présenté le numéro double de la revue anniversaire et un débat a eu lieu sur le thème de la table ronde. Dans leur discours d'introduction, ses rédacteurs en chef et responsables ont parlé de la mission de la revue dans l'ordre dans lequel ils avaient exercé leur fonction: Stipe Šuvar, Svetozar Livada, Vlado Puljiz, Maja Štambuk et Antun Petak. Vlado Cvjetičanin et Ruža First-Dilić, absents, se sont fait excuser. Ont pris part au débat: Dušica Seferagić, Zvonimir Baletić, Josip Defilippis, Mirjana Randić et Bosiljka Milinković, tandis que Hristo Kartalov, Vladimir Stipetić et Željko Mataga ont remis leur contribution. A. Petak, actuellement rédacteur, était le modérateur.

Ante Simonić a souligné la grande valeur et le rôle de la revue *Sociologija sela*, la plus ancienne revue croate de sociologie et l'une des publications périodiques sur la sociologie rurale, peu nombreuses d'ans le monde. En plus de sa valeur scientifique (ouverture d'esprit et profil scientifique, stimulation de la recherche; participation au développement de sa propre discipline appliquée- la sociologie rurale; citation). La revue a également accompli une importante mission sociale; elle fait évoluer les intérêts des villages et de la paysannerie et elle présente des bases appropriées à ceux qui ont en charge - la politique de développement, surtout agricole.

Zlatko Uzelac a élaboré des recherches sociologiques en tant que composante obligatoire de la planification de l'espace, et il a montré que le statut de la sociologie dans l'aménagement de l'espace est aujourd'hui le plus bas au cours de ces vingt, trente dernières années. Il en voit la raison dans l'organisation institutionnelle du financement de la science, or il est possible de l'éliminer en établissant un lien entre les institutions scientifiques de sociologie et les responsables des processus de la planification de l'espace.

Dans l'exposé «La table ronde sur le parcours et les perspectives de la revue *Sociologija sela*», **Antun Petak** a réuni le discours du promoteur du numéro anniversaire de la revue et l'introduction pour la table ronde.

Selon A. Petak, le *thème de la table ronde* - l'influence réciproque de la science et de la société - devait être élaboré au cours d'un débat ouvert des scientifiques et des spécialistes compétents sur l'exemple de la sociologie rurale et de la revue *Sociologija sela*, et ce en examinant les deux composantes essentielles de la mission de la revue:

a) comment a-t-elle reflété les problèmes du milieu rural et de l'agriculture (de la Croatie, de la deuxième Yougoslavie et du monde) et présenté, des bases rationnelles de la politique de développement (et influé sur le développement) du milieu rural et de l'agriculture?

b) comment et dans quelle mesure a-t-elle participé au développement de sa propre discipline en Croatie et dans d'autres unités fédérales de l'ex-Yougoslavie? et au développement de la sociologie rurale en général?

La valorisation du rôle de la revue dans la formation et la transmission des connaissances sur le milieu rural et l'agriculture devait aussi présenter des propositions pour son profil.

Le numéro anniversaire «Les quarante années de la revue *Sociologija sela*» 157-158 (3-4)/2002 témoigne de la mission de la revue «*Sociologija sela*» dans le développement social et de la science. Il présente: un aperçu sur la revue - l'introduction (A. Petak, V. Puljiz et M. Štambuk: La revue *Sociologija sela*, le développement des villages et de l'agriculture, le développement de la sociologie rurale); 17 travaux de recherche sélectionnés des fondateurs de la revue, publiés ces quarante dernières années et qui ont eu la plus grande répercussion dans la communauté scientifique; l'élaboration du rôle de la revue dans la stimulation des recherches bibliographiques; la bibliographie en deux langues (croate et anglais) de toutes les 1 551 contributions de 481 auteurs dans 158 numéros réguliers, un numéro international et un supplément à la revue (82 volumes, soit 13 076 pages).

Les articles sélectionnés sont certainement des percées dans le développement de la sociologie rurale et représentent très bien les thèmes auxquels la revue a accordé son attention, ainsi que la dynamique de leur parution au fil du temps. Sont considérés comme les créateurs de la revue les sept rédacteurs en chef et responsables et dix collaborateurs, qui, par leur collaboration constante ou leurs travaux d'une qualité exceptionnelle ont particulièrement contribué au niveau de la revue. Ce sont (dans l'ordre chronologique de la publication des articles): *Rudolf Bičanić, Stipe Švar, Vlado Cvjetičanin, Svetozar Livada, Vlado Puljiz, Ruža First-Dilić, Maja Štambuk, Antun Petak, Milan Župančić, Ivan Cifrić, Edbem Dilić, Alija Hodžić, Ana Barbić, Josip Defilippis, Vojislav Đurić, Ivan Magdalenić et Dušica Seferagić.*

Le numéro anniversaire de la revue présente un aperçu comment l'École de Zagreb de Sociologie rurale pratique la science en tant que profession et confirme que la partie essentielle du patrimoine de la sociologie rurale de l'espace de l'ex-Yougoslavie se trouve dans les pages de *Sociologija sela*. La republication de travaux sélectionnés - et ce sans »re-design« ou »retouche« de l'approche, du sujet et de l'interprétation - indique que grâce à son ouverture d'esprit et à l'ensemble de collaborateurs compétents, la revue, sans discontinuer: a) favorise l'éthique professionnelle des scientifiques; b) présente dans sa partie centrale l'objectif du projet et, avec un réalisme critique pratique, elle aborde la réalité en s'engageant avec persévérance pour les droits, les intérêts et le bien-être de la paysannerie; c) diffuse les connaissances théoriques et méthodologiques en la matière dans le domaine de l'élaboration de la reproduction de l'économie agricole et de la vie des paysans; d) présente la fraîcheur des idées et la portée des implications pratiques des connaissances scientifiques et fournit des bases rationnelles de la politique agricole et rurale.

Stipe Šuvar (Grâce à l'ouverture d'esprit de la revue *Sociologija sela*, Zagreb est devenue un centre important de la sociologie rurale) établit un lien entre sa parution et l'abandon du type de commandement orthodoxe du socialisme des années 1960 en ex-Yougoslavie, ce qui a permis que la sociologie se développe aussi en Croatie dans le domaine de la recherche et institutionnel et qu'elle devienne indépendante. A effet, la parution de *Sociologija sela* coïncide dans le temps avec deux autres grands événements dans le développement de la sociologie en Croatie: au cours de l'année scolaire 1963/1964, a commencé l'étude de la sociologie en tant que discipline à la Faculté des Lettres de Zagreb, et le Conseil de l'Université de Zagreb a décidé de fonder l'Institut de Recherche sociale et sociologique - aujourd'hui Institut de Recherche sociale à Zagreb. S. Šuvar a particulièrement insisté sur la première année de la parution de la revue, montrant son extrême ouverture d'esprit depuis le début de sa parution et le suivi de ses propres réalisations et de celles des disciplines apparentées en Euro, et dans le monde, ainsi que son ouverture d'esprit à l'égard de toute l'ex-Yougoslavie, puis ses liens dans le domaine des travaux de recherche, et ce sont là les raisons pour lesquelles la revue s'est rapidement affirmée dans toute la Yougoslavie d'alors et puis dans le monde. Et Zagreb est devenue un centre de sociologie rurale important.

Svetozar Livada estime que le groupe de Zagreb a été accueilli comme centre en raison du rôle-clé de la revue *Sociologija sela* dans le développement de la recherche et la constitution de la sociologie rurale. Etant donnée que depuis sa fondation cette revue pratique la sociologie rurale en tant que discipline principale et appliquée dans la recherche interdisciplinaire sur le milieu rural et l'agriculture, et en raison de sa contribution méthodologique et du rôle décisif de la revue dans l'introduction de la sociologie rurale en tant que discipline d'enseignement aux facultés, c'est à juste titre que l'on parle de l'École de Zagreb de Sociologie rurale. S. Livada est satisfait que malgré toutes les difficultés, la revue se soit maintenue, qu'elle ait gardé son profil et qu'elle soit devenue une référence pour la promotion des scientifiques. À la fin, il a souligné les problèmes de la transition qui ne font pas l'objet de la recherche des sociologues: centralisation et division administrative-territoriale volontaires, rupture des cycles fermés de production (combinats agro-industriels), côté civil de la guerre et dévastation de l'espace rural, transformation, avec la paupérisation des ouvriers-paysans, appauvrissement de la paysannerie et déclin des villages, effondrement du coopératisme et autres.

Vlado Puljiz (La revue *Sociologija sela*, la diffusion de la recherche et des contacts) a élaboré trois questions. Premièrement, vers-la fin de 1963, un climat créatif, intellectuel et

d'initiative régnait au Département de Sociologie rurale de l'Institut d'Agriculture et à la rédaction de la revue: un groupe d'enthousiastes, sous la direction de S. Šuvar, considérait que la revue est une carte d'identité de premier ordre, et la revue lui permettait d'établir des contacts avec le monde. Deuxièmement, Puljiz a montré que pour l'évolution de la revue était essentiel le développement parallèle de la recherche en sociologie rurale à l'Institut d'Agriculture, puis au Centre de Sociologie rurale, urbaine et de l'espace de l'Institut de Recherche sociale de l'Université de Zagreb: avec ces recherches, le diapason des sujets de la revue changeait et augmentait. Troisièmement, la condition pour maintenir la revue est la nouvelle génération de l'École de Zagreb de Sociologie rurale. Il a souligné trois projets planifiés et non réalisés: la recherche sur ce que l'on appelle les exploitations individuelles vitales, les structures des propriétaires fonciers et les conséquences sociales de la construction de l'autoroute Zagreb-Split.

Maja Štambuk (À l'occasion du 40e anniversaire de la revue *Sociologija sela*: profession, réalité et politique) considère que parmi les objectifs de la revue «Sociologija sela» a été réalisé l'objectif scientifique: en persévérant dans l'approche scientifique des problèmes et des phénomènes ruraux et en encourageant la recherche empirique, la revue est devenue une source incontournable pour écrire l'histoire non écrite du milieu rural croate. Il est cependant difficile de parler de son influence sur la politique rurale et agricole pour le bien-être du milieu rural. Premièrement, la politique rurale n'a pas été formée en Croatie, et les principaux organismes compétents dans le domaine de l'espace rural réduisent le village à l'agriculture et ils considèrent que le développement des villages est le développement de l'agriculture. Deuxièmement, le développement rural est, indirectement, influencé par différentes professions urbaines intellectuelles - économistes, juristes, urbanistes, architectes, sociologues urbains pour lesquels le développement rural est avant tout complémentaire du développement urbain, et qui souhaitent sélectionner dans les villages ce qui est de la meilleure qualité et le transférer en ville. En contrepoint, elle s'est engagée pour le respect nécessaire des particularités des villages et du développement rural.

A. Petak (*Sociologija sela*: revue qui oblige et à laquelle nous sommes redevables) a rappelé les résultats de la revue à la fin du XXe et au début du XXIe siècle lorsque la crise de son infrastructure s'est aggravée à une limite extrême (perte de son propre soutien pour la recherche en raison de l'interruption de l'aide à la recherche systématique; la guerre et l'interruption des contacts avec les autres États formés à la suite de la dissolution de la Yougoslavie, et difficultés dans les contacts avec le monde; interrogation quant à la logistique de la revue). Le maintien de la bonne renommée de la revue, la diffusion thématique (transition, insularité), le traitement approfondi des aspects sociaux de la production de produits alimentaires et de la bioéthique et de la rénovation des villages et de l'espace rural, la réponse des collaborateurs de l'étranger à l'appel, l'augmentation de la communicativité internationale, l'ouverture à la recherche sur le développement socio-culturel et de l'espace, tout ceci a été réalisé malgré l'aide symbolique apportée à la revue de la part de la politique scientifique de Croatie et malgré le modèle inapproprié de financement de la recherche en sociologie rurale. D'autre part, tous doivent à la revue *Sociologija sela* les soins apportés à une ouverture d'esprit totale de ce qui est productif et valable dans le domaine de la science, et les chercheurs lui doivent leur participation à des recherches dans le courant des tendances de développement de la sociologie rurale conformes au bien-être des paysans et au développement des villages et du «ruris».

Zvonimir Baletić (La revue *Sociologija sela* et la possibilité d'une politique agricole authentique), à la recherche du fait que l'organisation rurale de la vie exige que soient en-

globés l'ensemble de la vie rurale et la multidisciplinaire, a exprimé sa satisfaction de ne pas avoir abordé l'économie par une analyse du marché, de l'achat et de la vente, mais par le système de la reproduction de la vie en milieu rural. Il a souligné l'actualité du livre de Richard Jones de 1831 du point de vue des possibilités de la modernisation capitaliste des sociétés de l'Europe de l'Est. Ces sociétés sont fondées sur le type rural de la vie et de la reproduction et elles réussiront difficilement à construire une base pour la structure capitaliste alternative et le processus qui les intégrerait dans le type occidental du capitalisme. Baletić analyse pourquoi le modèle actuel n'est pas une solution rationnelle et durable et laisse craindre que la politique agricole croate aboutisse à une débâcle, et que la Croatie reste sans agriculture. Afin d'éviter des dommages irréparables, la Croatie doit revitaliser aujourd'hui la sociologie rurale, qui montrera s'il est possible, comment et dans quelle mesure, de mener une politique authentique adaptée à ses propres besoins et à son intégration à l'Europe.

Plusieurs participants, tout particulièrement **Duška Seferagić**, **Josip Defilippis** et **Mirjana Randić**, ont parlé de l'ouverture d'esprit durable de *Sociologija sela* à l'égard des collaborateurs des domaines de l'économie agricole, de la sociologie urbaine, de la démographie, de l'anthropologie sociale et d'autres disciplines apparentées. Ils ont montré l'importance de l'ouverture d'esprit pour l'évolution de la revue et de la sociologie rurale, mais aussi de leurs disciplines. **Bosiljka Milinković** a souligné le rôle stimulant de *Sociologija sela* dans les recherches bibliographiques.

Hristo Kartalov souligne le rôle décisif de la revue *Sociologija sela* dans la stimulation de la recherche et la constitution de la sociologie rurale sur tous les espaces de l'ex-Yougoslavie, et surtout dans les cercles intellectuels de la République de Macédoine. **Vladimir Stipetić** (directeur scientifique de l'Institut d'Agriculture à l'époque de la fondation de la revue *Sociologija sela*) décrit l'atmosphère et l'enthousiasme particuliers du groupe des fondateurs; il souligne les valeurs scientifiques et la renommée de la revue, et il conclut que les analyses, les recherches en sociologie rurale et la revue sont des conditions incontournables et indispensables de la politique agricole rationnelle et durable. Željko Mataga a présenté le rôle important des sociologues de Zagreb en sociologie rurale et celui de *Sociologija sela* dans des cas concrets.

Lors de leurs interventions, tous les participants ont corroboré et confirmé: le point de vue mentionné dans l'introduction du numéro anniversaire. La revue a été fondée par un groupe de jeunes sociologues de Zagreb en sociologie rurale et d'économistes en agriculture, réunis dans le Département de Sociologie rurale de l'Institut d'Agriculture, lequel a fondé, grâce à la revue, l'École de Zagreb de Sociologie rurale. S. Šuvar, S. Livada, V. Puljiz, V. Stipetić et A. Petak sont bien d'accord que le noyau était constitué de S. Šuvar, chef du Département de Sociologie rurale, initiateur et rédacteur en chef et responsable des deux premiers numéros de la revue; Svetozar Livada, Vlado Cvjetičanin, Zvonimir Baletić et Mirko Martić. Après l'impression du premier numéro, en octobre 1963, et jusqu'en 1967, se sont associés à ce noyau: Vlado Puljiz, Edhem Dilić, Ruža First-Dilić, Milan Župančić et Ivan Magdalenić.

Dans les années 1960, ce noyau a établi une collaboration avec les scientifiques les plus compétents de centres mondiaux de la sociologie rurale, et il a rassemblé les noms les plus importants de tous les centres scientifiques de l'ex-Yougoslavie. Parmi ces derniers se distinguent: Rudolf Bićanić, Vera St. Erlich, Ivan Klauzer, Vladimir Stipetić, Bogdan Stojavljević et Alica Wertheimer-Baletić de Zagreb; Cvetko Kostić, Petar Marković, Rada Bore-

li, Darinka Marković et Vojin Radomirović de Belgrade; Borislav Dimković, Vojislav Đurić et Mladen Stojanov de Novi Sad; Slavoljub Dubić et Joko Sparavalo de Sarajevo; Matija Golob, Janez Jerovšek et Zdravko Mlinar de Ljubljana; Ilija Josifovski et Stefan Kostovski de Skopje; Vidak Vujčić de Podgorica et Josip Defilippis de Split. Le noyau initial et, plus tard, les participants à ce projet exigeant ont été caractérisés par un très grand enthousiasme, une ouverture d'esprit totale, un travail en équipe, l'éthique scientifique, une grande soif de connaissances et la foi dans la science et son application en tant que levier fondamental du bien-être des villages. (Le résumé préparé par Antun Petak)

Mots-clés: la revue *Sociologija sela* (Sociologie rurale), mission et valeur de la revue, politique pro-rurale, village, paysannerie, transition, recherche scientifique.